

ՇՏԵՄԵՐԸ

ՊԻՏԸՆԻ ՊԻՏԵԼԵՑ

1839

ՏԱՐԻՒՆ

Տո՛ւր 'ի իրարս զտիրո՛յս և զլէ՛ւին յո պարսապեա՛ն բռնից ի հապառեա՛ն ։
Ընակ . իշ . 12 .

ՀԱՏՈՐ ԱՌԱՋԻՆ

Ի ԶՄԻՒՌՆԻՆ

Տպագրութեամբ Հովսէփ Հալոբի

Գր. 18

ՅԵՆԿ

Եւսեփի Հարություն Եւսեփի Գլխաւոր Եւսեփի

Եղիանոս կայսր	72:	Բարեգործութիւն	63:
Եղնականին որոշվիլը	131:	Բարեխառնութիւն	44:
Եղ	36, 111:	Բարեկամ . բարերար բարեկամ	135:
Եղահանք Ա իլիւքայի	73:	Բարիք ընել	111:
Եղիկ . բարկացած աղիկ	166:	Բարիք և չարիք աս կեանքիս մէջը	141:
— խելացի աղիկ մը	168:	Բեզքահանայ	31:
Եղթիք	141:	Բեշկ մշկ	166:
— բաւական աղթիք չենք ընել	115:	Բնաբանական գիտութիւն	89:
— գաղտուկ աղթիք	116:	Բնական ազդեցութիւն թռչնոց	130:
— Տէրունական աղթիք	175:	Բնական լուսով քաղղին վիճակը	6:
Եմունական վիճակ	97:	Բնական պատմութիւն	108:
Ենստուններուն հետ վարվելու կերպը	14:	Բնակարան երկնաւոր	96:
Ենթարեխառնութիւն	136:	Բոլորը	69:
Ենգղ	177:	Բոյն թռչնոց	151:
Եննա թագուհի	60:	Բուստ	117:
Ենտիգոնոս	88:	Բուստիայի հիմնական թագաւորին վրայ	15:
Եշխատասիրութիւն	176:	Գալիլէոս	7:
Եպակի	72:	Գաղտնիք . մեծ գաղտնիք մը	176:
Եռանց . Բրիտտոսի չենք կրնար փրկել	96:	Գանձ և սիրտ	169:
Եռաջարկութիւն ազդու	140:	Գանձ ծածուկ	30:
Եռեղծուած	48:	Գանձ սխալ տեղ դրված	96:
Եստղ . գիտաւոր աստղ	23:	Գեղեցկութիւն	48:
Եստղերուն վրայ հարցմունք	25:	Գինովութեան աստիճանները	6:
Եստուածաշունչ գիրք	127:	Գիտաւոր աստղերուն վրայ	23:
Եստուածաշունչին ճշմարտութիւնը	135:	Գիտութիւնը ի՞նչ է	16:
Եստուածաշունչի մը վրայի գիրք	160:	Գիրք գրելու սկիզբը Աստուծոյ բան կղզին	134:
Եստուածաշունչուն հարկաւորութիւնը	12:	րուն մէջ	96:
Եստուծոյ խրատը	107:	Գլխաւոր օգտակար	60:
Եստուծոյ հետ հաղորդութիւն	116:	Գամշ . քարացած	48:
Եստուծոյ հետ փառքի մէջ ապրիլ	184:	Գործ և հետեանք	185:
Եստուծոյ հոգողութիւնը	78:	Գործքերնիս ետեւում կերթայ	11:
Եստուծոյ ներկայութիւնը	107:	Գրութեան նիւթերուն սկիզբը	74:
Երազաշարժութիւն	5:	Գամբարան	94:
Երբեցութիւն	42:	Գաս . կանուխ սորվելու դաս	131:
Երեզակ	37:	Գեղ քիթին արունը կայնեցունելու	131:
Երժողութիւն	152:	Գև մեծ	93:
Երծիւ	161:	Գիտակ	58:
Երուսեակ	119:	Գրամ	128:
Երջ բեւեռային	33:	Գրացի . բարերար դրացի	114:
Երջ Գամշաբեան	16:	Կզընոս	3:
Երջ հասարակ	157:	Կշիկ	171:
Եփրեկեցի իշխան մը	143:	Կպիսկոպոս և ազգաստիկ	173:
Բալենայի որսորդութիւն	113:	Կրեակ	

Լերկեր	50, 65:	Կուրուծիւն կրից	12:
Լերկրաշարժութիւն	129:	Կռիւ	78:
Լերկաշարժութիւն 'ի խափօնա	93:	Կռունկ	125:
Լերջանկութիւն ընտանի	140:	Կրակ	187:
Լըրուսաղէմ	181:	— Կանանց և տղայոց հանդերձը բռնկի նէ	
Օսաակ վարժելու վրայ	76:	Ի՞նչ ընելու է	106:
Օսաակաց երջանկութիւն	76:	Կրօնք	116, 174:
Օբաղմունք երկրաւոր	63:	Հագուստի զգուշութիւն	131:
Օբսանք զուարճալի	29:	Հալիպրողքն	127:
Րզեղ մարդու	84:	Համբաւ անցաւոր	175:
Րնձուղտ	133:	Հայրենիք . քաղցր հայրենիք	182:
Թութակ	149:	Հարկաւոր զգուշութիւն	135:
Ժամանակ	115:	Հարստութիւն ճշմարիտ	191:
Ժամանակ չի կորսնցունելու վրայ	19:	Հարստութեան ցանկութիւն	76:
Ժամացոյցին սկզբնաւորութիւնը և գիւտը	189:	Հարցումն	32, 64:
Լըյս	103:	Հաց ձիւրուն և եղերուն համար	140:
Լուսին	10:	Հացածառ	39:
Լուսնթագ	159:	Հերշէլ	184:
Լսաւարումներուն վրայ	94:	Հնդկաստանի կուռքերը	6:
Լսըճմտանք	80:	Հնդկաստանցի որբւարի մը էրվիլը	49:
Լսըճմտանքի հանդարտութիւն	112:	Հնդկաստանցոց աւելորդապաշտութիւնը	26:
Լսոհմութիւն	19:	Հնդկաստանցոց ճգնաւորները	41:
Լսոնարհութիւն	13:	Հոգ . ո՞վ կը հոգայ մեղ	45:
Լսըշորացոյց	92:	— ո՞վ կը հոգայ թռչունները	45:
Լսոտմունքը անդառնալի ըլլալու է	174:	Հպարտութիւն	62:
Լսօք և գործք	44:	Հոռմայեցի ծառայ մը	32:
Օսաղրածու	75:	Հրաբուխ	109:
Օսառի մը վրայ շինված գեղ մը	71:	Հրաշք տեսնալու բաղձանք	46:
Օսարաւութիւն	140:	Հրատ	129:
Օսերութիւն գովելի	99:	Հրէական պատմութիւն	31:
Օսերունի մարդ	114:	Չուկ	53:
Օսիծեռնիկ	130:	Շղնաւոր մը ու իր երազը	61:
Օսողք . Գերմանացի ծնողք	99:	Շէյսէր	85:
Օսողքներ	63:	Շշմարտութիւն	179:
Օսողքներուն քանի մը խրատներ	156:	Շշմարտութեան զօրութիւնը	14:
Կաղ	104:	Սահ	32:
Կաղնի ծառ	171:	Սահ աղականացի և բարեկամներու	13:
Կանոն , տասը հարկաւոր կանոն	15:	Սահուան անկողին	175:
Կանուխ արթըննալու վրայ	62:	Սահուան դռները ե՞րբ բաց են	72:
Կառք զարմանալի	83:	Սահուան վրայ յաղթութիւն ունենալ	139:
Կաքաւ	185:	Սայիս	77:
Կեանք մարդոյ	52:	Սայրական զօրութիւն	156:
Կեանքը կարճ է , և ընելու բաները շատ են	80:	Սայրեր և իրենց աղջիկները	84:
Կենդանի արձան	40:	Սարգըրիտի որսորդութիւն	17:
Կիրակի օրը սուրբ պահելու վրայ	142:	Սարդոց զանազանան աղգերուն յատկու	145:
Կիրք , իշխել կրից	52:	Թիւնները	105:
Կողմնացոյց	137:	Սեւամաղձտութիւն	48:
Կորսըված սնտուռիկ	106:	Սեմանձնութիւն	112:
Կուրուծիւն բարոյական	32:	Սեմն Ըղէքսանդր	

Սեծն Կոստանդիանոս	12:	Տերմաչափ	68:
Սեծն Պետրոս	87:	Տուր գետի	144:
Սեծն Փրեդերիկոս	61:	Տովէթ	121:
Սեղաւորին քաջալերութիւն	151:	Սնգեղջուր	101:
Սեղբին խաբեքայութիւնը	148:	Սանտովիքեան կղզիներուն մէջ գիր գրելու	134:
Սեր քաշած թշուառութիւններուն պատ- ճառը	22:	Սէր	16, 112:
Սընգօ փարդ	110:	Սէր Վրիստոսի	116:
Սթնորըտ	122:	Սըմբովիլէ կին աստեղաբաշխ	88:
Սիջատ կենդանիներ	172:	Սիրամարգ	81:
Ստածութիւն իմաստուն և բարի մարդոյ	75:	Սիրտ . նշան սրտի	108:
Ստածութիւն Վրիստոսի վրայ	75:	Ստապաշտութիւն	160:
Սօմ . կարճ մօմ	144:	Սոկրատէս	92:
Տայտարարութիւն	1:	Սով	121:
Տանդիմանութիւն	123:	Սովորութիւն անկարգ	29:
Տաջողութիւն և ձախորդութիւն	84:	Սպունգ	155:
Տատկութիւն 9 թիւոյն	28:	Ստութիւն	173:
Տիմարներու տեսարան	78:	Սրբութիւն քահանայական վարուց	112:
Տոյս անօգուտ	19:	Սէճ . երկու կողմն ալ պէտք է քննել	183:
Տոյս բաղձալի	68:	Ս օլթէռ	127:
Մարդէոնին մարդաղոճը	136:	Տիկիներուն համար օգտակար խորհուրդ- ներ	91:
Մախանձութիւն	80:	Տշաք . լալիան տղաք	77:
Մախապաշարմունք	190:	Տշի մը վերջին խօսքերը	188:
Մախատեսութիւն Մտուծոյ	155:	Տրտմութիւն	115:
Մեղութիւն պատճառ հարստութեան	159:	Տրորն Մագդիայի մէջ	79:
Մեղոս գետ	163:	Փայլածու	102:
Մերողութիւն	172:	Փատ . ծուռ փատ	62:
Միւլթապաշտութիւն	153:	Փիղ	54:
Մորալութիւն . 80, 96, 128, 144, 160, 176, 192:		Փութորիկ Մագդիայի մէջ	79:
Մորալաց թուղթ	68:	Փոխանակութիւն	59:
Մաքաթ օր	78:	Փոքրիկ տղի մը պատահած վտանգը	47:
Մնորհք	76:	Փրկիչ . ինչ մէկ փրկիչ մըն է	186:
Մոգի	87:	Քնանալու պատրաստութիւն	64:
Ուսակալութիւն	31:	Քնացողներուն յանդիմանութիւն	164:
Ոսկիի գանձէն էլ վերի աղէկ բան մը	15:	Քրիստոնէական առանձնք	188:
Որդի . երկու որդիք	112:	Քրիստոնէի վրէժխնդրութիւնը	148:
Ուումնարանի տղին քանի մը խօսք	139:	Քրիստոս է Սուրբ Վրոյ բովանդակութիւնը և էութիւնը	169:
Ուրախարարութիւն	126:	Քրիստոս ինչպէս մեր օրինակը ընելու ենք	184:
Չինաստանի մեծ պարիսպը	108:	Քրիստոս մեզի համար մեռաւ	90:
Չինաստանցոյ սովորութեանը վրայ	136:	Քրիստոս մեղաւորներուն համար մեռաւ	170:
Չորս վերջին բաներուն վրայ	48:	Քրիստոս պէտք է որ չարչարվէր	154:
Պատասխանի ճարտար	110:	Քրիստոսի հետ ապրելու պէտք	175:
Պատեալաճ կրակին ու ջուրին մէջը	60:	Քրիստոսի չարչարանքներօ . ն վրայ	170:
Պատկեր աշխարհի	184:	() գնութիւն	128:
Պատկերահանի մը վրայ	182:	() դ . մեր շնչառութիւնը ըրած օղը	67:
Պարտաւորութիւն ամէն մարդու	32:	() դ . մեր մանկութեան օրերը	13:
Պիւֆֆոն	107:	() ըինակ	126:
Պղատոն	44:	— աղէկ օրինակ	15:
Պսակ կատարելութեանց	174:	— գէշ օրինակ	140:
Ջայլամ	21:		

ՇՏԵՄԵՐԸ

ՊԻՏԵՆԻ ԳԻՏԵԼԵԸ

ՅՈՒՆԻՍԿՈՒՆԻ 1:

1839.

ԹԻԻ 1:

ՅԵՅՏԵՐԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԻՏՈՒԹԻՒՆԸ որ առջե դարերուն մէջ միայն փրկսովայից անշուք բնակարաններուն մէջը գոցված պահված էր, աս ներկայ դարուս մէջը մարդկային ազգին մէջը սկսեց ինքզինքը տարածել անխտրաբար: Ինչպէս որ անսովայ աս երջանիկ գիպուածին վրայ իր համատեսակ ցեղին վրայ սեր ունեցող անձր. ու թող ելլայ օգնութիւն հասնելու թէ և որչափ տկար ըլլայ, ևս առաւել տարածելու գիտութիւնը:

Գիտութիւնը տարածելու ամենէն զօրաւոր ծանապարհը կրկարծենք թէ Տպարան ունենալն է. ու տպարանը գործածելու ամենէն օգտակար կերպը՝ ընդհանուր և պիտանի տեղեկութիւններ տրուող գործքեր տպագրութեամբ ժողովրդոց մէջը յաջողաբար հաստատակելն է: Ըսանկ գործքեր հողագունտիս երեսի վրայի ամէն լուսաւորեալ ազգերուն ու երկիրներուն մէջը կայ հիմայ: Եւ ուր տեղ որ աս կերպը մարդկային ընկերութիւն կայ՝ ստոնց յարգութիւնը կրճանջնայ և կրկստովանիկոր: Ուրեմն ինչո՞ւ համար Հայոց ազգին քաջ մշակեալ հարուստ և զարդարուն լեզուն մինակ մնայ, որուն մէջը ոչ Վորալընց թուղթ և ոչ տեսակ տեսակ Հ տեմարաններ տպագրվի յաջողաբար:

Ըս բաներուս վրայ խորհելով՝ համարձակեցանք Բզգին ընդունելի ծառայութիւն մը ընել, Պիտանի Գիտելաց Հ տեմարան մը հաստատելով, որ ատեն ատեն ինքըզինքը իր կարգացողներուն պիտի ներկայացունէ բերկրութիւն և վարժութիւն պատճառող տարբեր դէմքերով:

Հիմայ առաջադրեալ գործիս բնութեանը նայելով՝ անոր մէկ քանի հանգամանքները բացատրելը հարկաւոր է:

ա. Սեր Հ տեմարանը ամիսը անգամ մը պիտի տպվի, ու ամէն մէկ թիւը տասներկէց երես կրպարունակէ: Ըմարվան մը մէջը ամէն ասիկա կարգացողները որչափ գործքով զբաղած ըլլան, ասանկ մէկ տետրակ մը կարգալու կրնան դիւրութեամբ միջոց գտնալ: Ըսիկա՞ ամէն ամիս իր բերած ընծաներովը ձեր բնակարանները մտնալով, ձեր զուարճութեանը ու գիտութեան մէջ զարգանալուն համար կըլուսանք թէ միշտ բարի եկած հիւր մը պիտի ըլլայ:

Բ. Ընծաները տուններու մէջ մասնաւոր մարդիկ կան, որոնք յատկապէս բոլոր ընտանեացը ակործակին ու սնընդեանը համար կերակուրի ընտրողութիւն ընելու հոգը իրենց վրայ ունին:

Խոնարհաբար մենք ալ կըհամարձակինք նոյն պաշտօնը վրանիս առնել՝ Հայոց ազգին մեծ ընտանեացը մտաւոր կերակուրին ընտրողութիւնը ընելու փոքր ի շատէ: Սեր հանգարտիկ առանձնութեանը մէջ գօտիններնիս մէջքերնիս փաթած՝ անխափան պիտի աշխատինք զանապան տեղերէ ընտրել ամէն ան բաները, որ էվելոք յարմար են յագուրդ տալու և օգուտ ընծայելու: Ընկէ ետեւ աս կերպովս ընտրած ու պատրաստած՝ յաջողաբար ամէն ամիս սկիզբին մեր ընթերցողներուն պիտի մատուցանենք ան զովարար և անուշահամ իմանալի խորտիկները:

բ. Սեր Հ տեմարանը աշխարհաբառ լեզուապիտի ըլլայ: Գրաբառ լեզուին գերազանց ճոխութեանը ու գեղեցկութեանը վրայ մենք տգէտ չենք: Բայց քանի որ ան ազնիւ լեզուն ազգին մեծ մասը չի հասկընար, և քանի որ ճշմարիտ մարդասիրութիւնը միշտ շատերուն օգուտին կրնայի քան թէ քիչերուն բաղձանքը կատարելու, արժան դատեցանք որ մեր Հ տեմարանը ռամկոթն ըլլայ: Ըտելի է մեզի գիտութիւնը կգպաքի տակ դնել, որ աղքատը և տգէտը չի կրնայ առնել անոր համը: Ըսիկա ջուրը ու օդը անոնցմէ արգիլել է. որոնք որ գիտութեան պէս Ըստուծմէ պարգեւեցան բոլոր մարդկային ազգին ձրիապէս վայելելուն համար: Սակայն չենք ըսեր թէ գրաբառ բոլորովին հաւրածական պիտի ընենք մեր Հ տեմարանէն. երբեմն հին և նոր հեղինակներէ՝ առնելով ընտիր պարբերութիւններ՝ կամ բանաստեղծական ու տանաւորներն ալ ասոր մէջը ամօտ մը պիտի գրտնան նստելու:

Ընկէ գիտենք աշխարհաբառ լեզուն յառաջացունելու հարկաւորութիւնը՝ օր ըստ օրէ անիկա սրբագրութեամբ մշակելով: Ուստի իննամով պիտի զգուշանանք այլազգի բառեր չի գործածել մեր գրութեանը մէջ, առաւել ընտրելով հարկաւորած տեղը գրաբառ դժուարիմաց բառերը էջին տակը հաճկերէն բառերով բացատրել, քան թէ անոնք փարենթազգի մէջ մեր խօսքին մէջը խօթելով պլըշտըկել անիկա: Ըսանկով աս գործս կարգացողները՝ ամէն ամիս օգնութիւն պիտի գտնան ասկէց իրենց լեզուին էվելոք տեղեկ ըլլալու: Եւ այսպէս մեր տկար ջանքովը Հայկայ որդոցը խօսած բուն Հայերէնը հետզհետէ բոլոր ազգին մէջը պիտի մտցունենք՝ ազատաբար անիկա գործածելու համար:

գ. Սեր Հ տեմարանը ամէն տեսակ հարկաւոր նիւթերու վրայ զանազան բաներ պիտի պարու-

նակէ: Ուստի չենք ուզեր որ ամեն մէկ թիւին մէջը մի և նոյն կարգը բռնենք, ու զանազան գույններու բաժանելով ըսենք՝ Լիկեղեցական, Կրօնական, Վարդապետական, Վանասիրական, Ուսումնական, Բարոյական, Բանաստեղծական, ևն. հապա պիտի նայինք որ և իցէ կարգով օգտակար և զուարճալի ընել անիկա: Պիտի զգուշանանք ձանձրութիւն չի տալ մեր տետրակը կարգացողներուն մի և նոյն նիւթի վրայ յաճախ խօսելով իր պահանջած հարկաւորութենէն էլէլ. հապա պիտի ջանանք ամէն ուսումնասէր ընթերցողներուն բաղձանքը լեցունել՝ իւրաքանչիւրոց փափաքելի ուսումներուն վրայով խօսելով: Լըբեմ կարգացողները բնական պատմութեան մէջի տեղեկութեան արժանի ծանօթութիւններու պիտի պատահին. այսինքն զանազան պատմութիւններու թուշնոց՝ չորքոտանեաց ու ձկանց վրայ. որոնք աս մեր հողագունտին վրայ կը բնակին: Լըբեմ մարդկային ազգի պատմութիւնը իրենց պիտի ներկայանայ. այսինքն աշխարհիս եկող գացող զանազան ազգերուն ու հիմնական դանդաղած ազգերուն պատմութիւնը, և անոնց ամէն մէկուն պատահած դիպուածները: Լըբեմ կարգացողին շինութեանը ու վարժութեանը համար Լիկեղեցական Պատմութենէ բաներ պիտի յառաջ բերվին. այսինքն ան մարդոցը պատմութիւնը, որոնք զանազան ազգերու ու դարերու մէջ Վրի պատուական անունը վրանին կը եցին: Ուրիշ անգամ մը բնական փիլիսոփայութիւն, այս է աստեղաբանութիւն, քիմիականութիւն, հանքաբանութիւն, որբանութիւն, և ուրիշները աս Շտեմարանին մէջը տեղ պիտի գտնան կարգացողին զօսանալը ու յառաջադիմութեան համար: Լըբեմ հարցադրութիւնը ևս իր զուարճալի ու օգտակար դանձրը լայնարձակ պիտի բանայ՝ երկան բարակ մեր հետը խօսելով Չինաց աշխարհի, Կորէականայի, Վիրիկէի, Կոնչիանտիայի ու երկրիս ուրիշ մասերուն վրայ: Խիստ երեւելի դիպուածներն ալ՝ որ աս օրերս կը պատահին, համառօտ կերպով մը երբեմն պիտի յիշատակվին: Վաւ, թէպէտ տեղով վերջը յիշված բայց պատուով առաջին, Վրիստոնէական Ճշմարտութիւնները՝ որ մարդուն փրկութեանը կը վերաբերին, շարունակ յառաջ պիտի բերվին մեր կրցածին չափ ազգու ու շահաւոր կերպով մը: Լը ասանկով աս գործս ոչ միայն Ուսումնական հապանակ Վրիստոնէական գործ մը պիտի ըլլայ:

Դ. Սեր Շտեմարանի կըրօստանայ երբեմն օգտակար խնդիրներ առաջարկել ուսումնական անձանց՝ և դպրատան պատանեաց, զանազան նիւթերուն գիտութեանց և արհեստից և պատմութեանց վրայ. և աս բոլոր առաջարկութիւններուն լուծմունքը խնդրել անոնցմէ: Թի որ մի և նոյն առաջարկութիւնը քանի մը հոգի լուծեն և մեզի խրկեն, հոս պիտի ընտրովի թէ անոնց մէջէն որը խիստ յարմարաւոր է եղած առաջարկութեանը, ու անիկա պիտի ապագրվի հանդերձ նոյն

անձին անունովը: Կը լուենք Շտեմարանիս աս մասին մէջ ընելու օգուտը երկան բարակ ճառել. միայն աս ըսելով թէ Ուսումնականաց միտքերը էլլըք սրելու ընտիր յետան մը պիտի ըլլայ աս, և դպրատան աշակերտներուն և ուրիշ կարգացող պատանիներուն սրտին մէջը ուսման ու գիտութեան փափաք ձգելու առիթ մը:

Ե. Սեր Շտեմարանին դիտաւորութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ Վրիստոնէական և ուրիշ օգտակար գիտելիքները ընդհանրապէս տարածելով օգուտ ընծայել ամենուն: Ուստի աւիկա անանկ աժան գնով մը կըրկամք հանել՝ որ ազգին մէջը ազգատիկ մարդն ալ կարող ըլլայ ամէն ամիս օրինակ մը ձեռք բերելու, թէ իրեն և թէ իր ընտանեացը օգուտին համար: Ուրեմն ո՞վ որ կըրկափազի աս գործս ընդունելու, թող իր կամքը յայտնէ, և իրեն ու իր բնակարանին անունը մեզի խրկէ՝ որ իւրաքանչիւր թիւին տետրակը ամէն ամիս սկիզբին իրենց խրկովի: Կը յուսանք որ աս գործս Մատուոյ օրհնութեանը գիտութեանց ծաղկելուն ու ազգին դպրատանցը յառաջանալուն մեծապէս կօչնէ: Թի որ երեւելի դպրատանց համար ալ քանի մը օրինակ առնելի, ան հնար է թէ մէկ աշակերտ մը իր ամէն աւուր ուսմանցը հետ ասոր երեսներուն վրայ ալ արածվելով առողջարար սնունդ մը չառնէ ասկէց:

Սերջապէս պիտի ջանանք անանկ գործ մը յօրինել, որ ամէն վիճակի ու հասակի ընթերցողներուն օգտակար ըլլայ: Կը յուսանք թէ աս Շտեմարանին իբրեւ մարդու ու կենդանի ջուր բոլոր աղբուրի մը պիտի դիմեն շատերը ազատաբար ու առատապէս խմելու: Ս ասն որոյ հիմայ պատրաստ կըցեր է, ու ամէնը իրեն կը հրաւիրէ ըսելով, Լիկէք ուսումնականներ, ու ձեր յիշողութիւնը արթնցուցէք ան գաղափարներով որ գուցէ ըստ մասին մտքերնուդ ելել էին: Ս ամիկ ժողովուրդներ եկէք, ու ականջ դրէք ինծի, որ աշխարհի զարմանալի բաններ ձեզի կը պատմեմ: Լիկէք դուք ո՞վ դեռահաս պատանիներ, ու պիտի ջանամ ձեր երեւակայութիւնը զուարճացունել, հետաքրքրութիւնիդ լեցունել, միտքերնիդ լուսաւորել, և սրտերնիդ առ բարին ուղղել: Լիկէք դուք հալվորած ծերունիներ, ու ձեզի օգնութիւն հանիմ՝ ձեր յոգնութեան ու ցաւերուն բաղմախատ ժամերը դիւրացուցանելու, միանգամայն ցուցնելով ձեզի Վրիստոնէական ան փառաւոր Ճշմարտութիւնները որ կրնան ձեր վերջին տարիներուն կորացեալ ծերութեանը դաւադան ըլլալ: Կադարէ ո՞վ անհաւատ, բու վտանգաւոր ընթացքիդ մէջը. ականջ դիր իմ առաջարկութիւններուն, ու հաւատք ընծայէ Մատուոյ յայտնութեանցը: Լը դուն ո՞վ ճանապարհորդ Վրիստոնէայ, որ քու բազմաշխատ ճամբուդ մէջը յոգներ ու կըմարիսկոր, իս քու ճամբորդութեանը ընկեր ընդունէ, ու առատապէս կըրտնաս իմ բովն ան միջոցները որով քու տկար հաւատքդ կը զօրանայ, ու տրտմած սիրտդ կը բազմալերի:

ԵՂՆԻԿ

ԵՂՆԻԿ՝ իր գտնված երկիրներուն մէջ որ է բւեռային սահմանները, խիստ հարկաւոր կենդանի մըն է՝ երեւելի ծառայութիւններ կատարելու: Հատ աշխատութիւն եղաւ՝ որ Լնդոնայի ու Սկոտլանդի մէջ ալ մտնայ աս կենդանին, բայց չի յաջողեցաւ. որովհետեւ որչափ որ տարին նէ՝ շուտով կը մեռնէին:

Լաբոնիացիք՝ կերակայ որ, շատ ժամանակէ ՚ի վեր աս կենդանին ընտանի ըրեր էին. ու իրենց ամայի երկիրը ինչ քաղաքական բարեկարգութիւն որ ունի՝ ու բընակիչներուն պահպանութեանը համար ինչ բարիք որ յառաջ կը բերէ, պէտք է խոստովանիլ՝ թէ բոլորը աս պիտանի կենդանին յառաջ կուգայ:

Լաբոնիացիք երկու գլխաւոր ժողովուրդի կը բաժնուլին. մէյմը անոնք՝ որ հաստատուն բնակութիւն ունին ծովեզերքները, ու ձկնորսութիւն ընելով կապրին. մէյմալ անոնք՝ որ լեռները կը բնակին, ու ամառ ձմեռ անդին ասդին կը պտրտին:

Իրենց վրաններովը. ու իրենց ապրուստը ունեցած եղնիկներն է: Սակայն աս պատուական կենդանիները ամառը անանկնէ դուրսէն մը կը հանդըպին, որոնց տէրերը կը պարտաւորին ծովեզերքը իջնալ, որ շատ անգամ դժուարին ճամբորդութիւն մըն է, անոնց նեղութիւնը թեթեւցունելու՝ կամ կեանքերնին պահելու համար: Սոնսիէ Տը Պուօք Գաղղիացի ճանապարհորդ մը ասանկ կը ստորագրէ անոնց տեղափոխութիւնը: « Զուէյլ Լոյլնտ » (մէկ կըղզի մը՝ ուր որ աս ճանապարհորդը գնաց,) ամառնային ամիսներուն մէջ բնաւ առանց աս լեռնաբնակ Լաբոնիացիներուն չի մնար. անոնցմէ քանի մը ընտանիք հոն կուգան բնակելու իրենց եղնիկներովը: Ուրիշ ճանապարհորդներուն պատմութեանէն ալ՝ որ Լաբոնիա գտնուլեցան ամառնային ամիսներուն մէջ, աղէկ կիմանանք թէ անոր ներսի կողմերը՝ մանաւանդ մեծ անտառներուն մէջ անանկ անտանելի նեղութիւն կը բաշեն զանազան մթեղներէն ու պիծակներէն, որ

մէկ կենդանի մը չի կրնար փախչել անոնց շարունակ խայթելէն : Տեղ տեղ մեծ կը բախներ կը վառեն , որոնց մուխին մէջը գլուխին կը բռնեն եղնիկները՝ Թշնամի ներսուն յարձակմունքէն խայրսելու համար . ու նաեւ բուն անտեղացիները կը ստիպեն երեսներն ձիւթով պըշտըկել , որ մէկ հատիկ դեղ է անոնց խայթելուն դէմ : Սակայն մէկ կենդանի մը վրայ այնչափ չեն երթար աս մեղիները , որչափ եղնիկներուն վրայ , մանաւանդ անոնց խոշոր տեսակը . որոնք չէ թէ միայն չարաչար կը վերաւորեն խեղճ կենդանիները՝ հապա՛նաւ վէրքերուն մէջը ծետուկ ալ կը ձգեն : Ողորմելի կենդանին ան աստիճանը սաստիկ կը տանջուի՝ որ եթէ տէրը անապատը մնալու ըլլայ ամառվան (Յունիս՝ Յուլիս՝ ու) դոստոս ամիսներուն մէջ , մեծ վնաս պիտի քաշէ իր կենդանիներուն մեծ մասը կորսնցնունելով կամ հիւանդութիւնով՝ կամ իրենք իրենց լեռնէ լեռ փախչելով աս չարչարող պիծակներուն ձեռքէն : Եւ աս պատճառներէս Վաթնիացիք կը ստիպին անապատէն փախչել՝ ու գալ Վորվէկիայի վրայի լեռները՝ ու Վաթնիայի ծովեզերքները . որուն բարձր զիրքը ու ծովէն փչած պաղ հովը՝ արդէք կը լլան աս նեղութիւն տը վող կենդանիներուն : Եւ թէպէտ ծովեզերքներն ալ կը գտնուին , բայց այնչափ շատ չեն՝ ու միշտ ցած տեղերը կը կենան . ասանկով եղնիկները լեռներուն ու բլուրներուն վրայ ելլալով կը խալըսին անոնց մէջ , ու հանգիստ կընեն ” :

Սեպտեմբեր ամսուն կանուխ դեռ ձուն չեկած՝ ծովեզերքները կը ձգեն , ու կառնեն եղնիկները կերթան ձմեռը բնակելու տեղերնին : Ձմեռը քանի որ մօտենայ՝ եղնիկներուն մորթը կըսկըսի Թանձրընալ . և ուրիշ բնեւային չորքոտանիներուն պէս բայց գոյնի մը կը փոխի : Երբոր ձմեռը վրայ կը հասնի՝ ահա անատենն է , որ Վաթնիացիք եղնիկներուն յարգութիւնը կը ծանցնան : Եւ անց անոնց ուրիշին հետը հաղորդակցութիւն կամ առուտուր ընելը կը դադրի : Բալխիւրի կը լծեն՝ ու հարիւր օխայէն ելել բեռ կը քաշէ . բայց Վաթ-

նիացիք սովորաբար ութսուն օխայէն ելել չեն բեռցուններ : Միջակ ընթացքով մը մէկ ժամը տասը մղոնի չափ ճամբայ կառնէ եղնիկը . ու անանկ գօրութիւն մը ունի ճամբու դիմանալու՝ որ շատ անգամ հարիւր յիսուն մղոն ճամբան տասնըկէն ժամին մէջը առեր է : Եւ վէտ՝ Տոթնիսհօլմըս ված տեղը պալատի մը մէջ եղնիկի պատկեր մը կայ , որուն համար կը պատմուի թէ՛ հարկաւոր դիպուածով մը Թագաւորական գործակալ մը հանդերձ հրովարտակներով ութը հարիւր մղոն տեղ քաշեր է քառսունըութը ժամին մէջ , որ կարծես թէ անհաւատալի է : Եւ դիպուածը 1699ին պատահեր է կըսուի . ու նաեւ աւանդութիւնը կը հաստատէ թէ՛ եղնիկը երթալու տեղը հասածին պէս ինկեր մեռեր է :

Ձմեռվան մէջ իրենց կերակուրը է մամուռները . որ վարմանալի հոտառութիւնով կը գտնան կը հանեն ձուներուն տակէն : Եւ ամուր կանաչեղէն ինչ որ գտնան կուտեն , ու կը ճարակին Թուխիւրով , և ուրիշ բոյսերով : Եւ արատեններս ըստուգեցա՛ւ որ լեռնային մուկեր ալ կուտեն կոր շատ ախորժակով . բայց պէտք է զիտնալ որ՝ որո՞ջացող կենդանիները միս չեն ուտեր բայց՝ ի քանի մը տեսակէ , որոնցմէ մէկն է եղնիկը :

Ուստի մէկ երկիրի մը մէջ՝ ուր իրենց ծառայութիւնը այսչափ հարկաւոր է , բնակիչներուն զխաւոր հարստութիւնը ունեցած եղնիկներնուն շատութենէն յառաջ կուգայ : Մօնսիէօ Տը Պաօք կըսէ , “ թէ որ Վաթնիացի մը չորս կամ հինգ հարիւր եղնիկ ունենայ , շատ աղէկ կապրի՝ ու չափաւոր հարստութիւն կընայ ունե-

Ձիւթ , քալըսն : — Եւստ : — Բալխիւր : — Գըլլա :

Մամուռ , Խօսա-ն : — Թուխ , ցած կուկ ծառ : — Դարակիլ , օխայէն :

նալ : Ենոնց կաթովը կրնայ պանիր շինել քոլոր տարին զործածելու համար . և ձմեռը որ ուրիշ կերակուր դժուար է գտնալ՝ կրնայ անոնցմէ մորթել : ու իր ընտանեօքը անոր միտովը ապրել : Երկու հարիւր եղնիկ ունեցողը թէ որ ընտանիքը շատուր չեն՝ միջակ աստիճանով մը կրնայ ապրել : Են որ հարիւր հատ ունի՝ թէ և քիչ ըլլայ ընտանիքը : չի կրնար բոլորովին իր ապրուստը անոնցմով ճարել : Բայց թէ որ մէկը յիսուն եղնիկ ունենայ , կրպարտաւորի մէկ հարուստի մը ունեցածին հետը խառնել իրենները , և անոր քովը սպասաւորի մը պէս ըլլալ՝ եղնիկներուն հոգ տանելով՝ կաթերնին կթելով՝ կամ ուրիշ ասոնց նման պաշտօններով : Եւ ասանկով կրնայ ապրել՝ իր աշխատանքին փոխարէնը բաժին առնելով ան մէկալ մարդէն ” :

Վճռաբերեալի Գերմանացի ճանապարհորդ մը շատ աղէկ կըստորագրէ իր ինկվան եղնիկները կթելու ժամանակը : “ Եկէնոր ու զուարճալի տեսարան մըն է՝ կըսէ , եղնիկներուն հօտը մէկտեղ ժողովրդած տեսնալ իրիկունները՝ կըթվելու համար : Չորս կողմը եղած մօտակայ բլուրներուն վրայ մէկ վայրկեանին մէջ ամէն բան կենդանի ու շարժական կերակայ : Երեսերը սա միջոցին զբաղեալ են շարունակ հաչելու ամէն կողմէն , ու հօտը հեարզհետէ մօտ բերելու ուր որ պիտի կթվին : Եղնիկներն ալ երբեմն ցաթկընտելով՝ ու երբեմն վագելով , երբեմն կայնելով՝ ու նորէն ցաթկուտելով , և հազարումէկ զանազան կերպ շարժմունքներով մէկ տեղ կըհաւաքվին : Երբոր եղնիկը տեղ մը կայներ կարածի՝ ու շունը հաչելով զինքը կըվախցունէ , գլուխը որ կը վերցունէ՝ ու իր բարձր և հպարտ եղջուրները անկած անոր երեսը որ կընայի , ինչ գեղեցիկ ու ազնիւ տեսք մը ունի : Ու երբոր կըսկըսի յառաջ քալել , ինչպէս աւրագ ու թեթեւ է իր շարժմունքները : Եմենեւին չի լսեցինք ոտքերնուն ձայնը գետնին վրայ . ոչ ալ ուրիշ ձայն կըլսուի , միայն թէ ծունկերուն ոսկորներունը՝ որ Երբորիայի զործողութենէն յառաջ եկած շարունակ ձայնին պէս միօրինակ Չա՛ւ Չա՛ւ

ձայն կըհանեն . ու եղնիկներուն շատութեանը հետ համեմատելով՝ խիստ հեռուէն կըլսուի սա ձայնը : Երբ բոլոր հօտը իրեք կամ չորս հարիւր հատ վերջապէս կուգան կըհասնին տեղերնին , բոլորը հանդարտ կըկայնին , կամ կընստին հանգըստանալու , և կամ ըստ հաճոյից անտեղվանքը ժուռ կուգան , ոմանք դէմադէմ եղջուրներովնին խաղալով , և ոմանք տասը կամ քսան տեղ տեղ հաւաքված՝ մամուռներուն վրայ կըճարակին : Երբ աղջիկները կաթին ամանը ձեռքերնին մէկ եղնիկէն մէկալ եղնիկին կերթան կթելու , եղբայրնին՝ կամ սպասաւորը չճան մը կը ձգէ եղնիկին եղջուրը , ու յառաջ կըբերէ կթելու . կենդանին սովորաբար սա բանիս կըդժարի , ու չուղէր որ սպասաւորին ետեւէն երթայ . ասկէց յառաջացած աշխատանքին վրայ աղջիկը խնդալով ու զուարճանալով՝ երբեմն դիտմամբ թող կուտայ՝ որ փախչի եղնիկը , որպէս զինորէն բռնահեն իրեն բերեն կթելու : Ես միջոցին հայրերնին կամ մայրերնին՝ կամ տանուտէրը ձայներնին լսելով զուրս կելայ կը սրդողի բրած բաներնուն համար , որ շատ անգամ պատճառ կըլլայ բոլոր հօտը ցրվելու ” :

Երբոնիացիք ու Եսկիմացիք՝ ու նաև հիւսիսային Եմերիդացիք վայրենի եղջերու կամ եղնիկ ալ կըորսան :

Երազաւորութիւն :

Երբ ըսված պղտի որդը անանկ տրագ կըշարժի , որ բնագնաց փորձովը հաւանականաբար մէկ վայրկեանին մէջ 500 անգամ , կամ մէկ րոպէին մէջ 30,000 անգամ իր քայլերը կըփոխէ : Եթէ ձի մը սա որդին պէս արագ արագ իր քայլերը փոխելու ըլլար , անոր 1000 քայլը մըն մը սեպելով՝ մէկ ժամին մէջը 1800 մըն ճամբայ պիտի քալէր . և Եսկիմուսէն մինչև Թոխաթ տասնըհինգ րոպէի չափ ժամանակին մէջը կըհասնէր : Ուրիշ տեսակ միջատ կենդանի մըն ալ կայ՝ որ իր շարժելուն աւրագութիւնը ըստ մասին կըհաւասարի երեւին շարժմանը , բայց իր ուժովը՝ և

Հասակին նայելով մէկ կենդանիի մը չի հաւատարիւր: Թէպէտ ընդհանրապէս զգուշիկ կենդանի մըն է, և աղէկ համարում մը չունի, բայց ընտելաններուն աչքին առջևը շատ հաճելի ու հետաքրքրութեան նիւթ մըն է: Իր ձեւը՝ ինչպէս խոշորացոյցով քննըվեցաւ, խիստ աղնիւ է. իր երևոյթը՝ որպէս թէ զրահով հագնւած է: Պզտի գլուխ մը ունի՝ մեծ աչքերով. մաքուր ու փայլուն մարմին մը, ամէն մէկ խողերը՝ բազմաթիւ սուր ու փայլուն մազերով պատած: Բոլոր իր շարժումներէն յարազութիւն ու կարիքութիւնը անանկ կարգէ դուրս է՝ որ վարման քի մէջ կը ձգէ մարդս. իրաւցընէ ուրիշ կենդանի մը չի տեսնէ՝ որուն ուժը մեծութեանը հետ համեմատելով հաւասար դայ առ կենդանիին ուժին: Ինչու որ լուն՝ (ուրուն ունունը վերջապէս կը զրուցենք), միջակ համբանքով մը դոնէ իր մարմնին 200 անգամ երկայնութիւնովը հեռուն կրնայ ցաթկել: Եւ մը կրնայ իր ետեւէն շլթայ մը քաշել՝ հարիւր անգամ իր, մարմնէն ծանր. և իր ծանրութեանը տասնին չափ բան կրնայ ուտել մէկ օրը: Սարակտ ժամադրած մը՝ որ քանի մը տարի առաջ լոնտոն կը բնակէր, հասարակութեանը պզտիկ փոսկրեայ կաւք մը ցուցուց չորս անիւներով՝ մէջը ամէն հարկաւոր եղած բաներովը. և մէկ մարդ մըն ալ նստած սնուկին վրայ կուտակարի տեղ. ասոր բոլորը միայն մէկ լու մը կը քաշէր: Սէկ կաւք մըն ալ շինեց առջևէն վեց ձիով. մէկ կաւակար մը սնուկին վրայ նստած, քովը շուն մը, չորս մարդ կաւքին մէջը, երկու սպասաւոր կաւքին ետեւը կանգնած, ու մէկ ձիաւոր մը առջևի ձիերուն մէկին վրայ նստած, որոնց ամէնը մէկ լու մը դիւրութեամբ կը քաշէր: Կան պղնձէ շլթայ մը շինեց երկու մասնաջափ երկան, որ ունէր 200 օղակ, մէկ ծարը կեռ մը, և մէկալ ծարը՝ պզտի կղզակ մը բանիքովը, որ լուն կը քաշէր կրտանէր: Եսոր պէս բան մըն ալ հիմայ կայ լոնտոնի մէջ:

Խոշորացոյց. Բէլլեմիւլը: — Օրահ. դաւի: — Լու. Կիլի: — Դըմար. գինձիլ: — Փղոսկրեայ. ֆիւ. պիլիպէն: — Կաւք. առաւա, Գուլ: — Ենիւ. Բէլլեմիւլ: — Կիւ. Էնիլիլ:

Հնդկաստանի կուտակար:

ՅԻՉ Ճանապարհորդին պատմութենէն, որ ասանըվեցերորդ դարին վերջերը Հնդկաստանի մէջ ժուռ եկաւ ու Պնարին քաղաքը տեսաւ. կերևայ թէ անատենի Հնդկաստանցոց աւելորդապաշտութիւնը հիմակվանին պէս նոյն էր. որ շատ անգամ ցաւ կը լայ. Բրիտանիայ Ճանապարհորդին, մէկէն տեսնալով ան կրօնքին պղծութիւնը և այլանդակութիւնը: Յիչին պատմութիւնը լեցուն է մասնաւոր նկարագրութիւններով ամէն մէկ կուտակարուն վրայ ու ամէն օրվան իրենց բրած կերպ կերպ արարողութիւններուն վրայ, որ տեսաւ զանազան կուտակարներուն մէջ: «Եւ կուտակարէն ոմանք կովի նման են՝ կրտէ, ոմանք՝ կապիկի, և ոմանք՝ դեւի. շատերը սև են, ու պղնձէ ճանկեր ունին երկան ըզընդեն բով. ոմանք սիրամարդի վրայ հեծած են՝ կամ ուրիշ թռչուններու, որոնք շատ տըղեղ են երկան կուտակարով՝ կամ կերպ կերպ այլանդակ ձևերով: Բերաննին ան ճուռնի, ականջնին ոսկեգծած ու աղնիւ քարերով զարդարւած. ակուններնին և աչքերնին՝ ոսկիէ, արծրթէ, ու պղնձէ շնամբ»: Եսիկա Յիչ կը զրուցէ՝ որ երկու հարիւր տարիէն է վե՛լ առաջ տեսեր է իր աչքովը. և հիմակվան Ճանապարհորդներն ալ կը հաստատեն ըստ ամենայնի ա՛նոր ըսածին պէս:

Գինովութեան ասպնձանիւր:

Հրէից արքաները աւանդութիւն մը ունին թէ երբոր Նոյն նահապետ այդին տնկեց, Սատանան հոն ներկայ էր, ու զո՛հ բրաւ ոչեար մը առիւծ մը կապիկ մը և խող մը: Եւ կենդանիները կը ցուցնէին գինովութեան աստիճանները: Երբոր մէկ մարդ մը արքեպիսկոսան կրօնքի անկեղ հեղ է ու աղէկ ոչխարի պէս, ետքը կրօնքի համարձակութիւն ստանալ առիւծի պէս, աս քաջութիւնը շուտով կրօնքի կապիկի նման յիմարութեան, և վերջապէս խողի պէս մեղաց տիղմին մէջը կը շաղկապի:

Եւ որ բնական լուսով կը քաշէ խաւարի մէջ կը քաշէ:

Սիրամարդ. Լաւալ. Գուլ: — Տգեղ. Էրիլ: — Տիղմ. Լաւալ: — Կապիկ. Լաւալ. Գուլ. Լաւալ:

ԳԱԼԻԼԵՍ

ԳԱԼԻԼԵՍ երևելի փիլիսոփայն ու առաջնորդ ծագկեցաւ 16 երրորդ դարին վերջերս՝ ու 17 երրորդին սկիզբը. ու իր անունը անմահացուց իրեն հնարքներովը ու գիտելովը : Իտալիայի մէջ Բիզա քաղաքը ծնաւ 1564ին . հօրը անունը էր Վիլլիսիոս Գալիլէի : Իր պատանեկութեան ատենի զուարճալի ուսմունքներն էին՝ Բանաստեղծութեան , Երաժշտութեան , ու Պատկերահանութեան պարապելը : Բայց քանի որ մեծցաւ՝ իր փափաքը փոխվեցաւ ուրիշ երևելի գիտութիւններ ստանալու , որոնց մէջը հստակաւոր եղաւ ետքը : Հայրը ուզելով՝ որ դեղորեական գիտութիւն սորվի , Բիզայի համալսարանին մէջը կը վարժեցնէր . բայց ինքը դեղորեական ուսմանց այնչափ ախորժակ չունենալուն , ինչպէս նաեւ Բիստոտեյի փիլիսոփայութեանը՝ որ անատենները դպրատուններուն մէջ կը գործածվէր , հակամիտեցաւ՝ որ Մաթեմատիկական և ուրիշ անոր վերաբերեալ գիտութիւններու ծանօթութիւն ստանայ : Ուստի իր հայրն ալ առանց արգելք ըլլալու հրաման տրւաւ , որ իր միտքը մշակէ ան գիտութիւններուն մէջ՝ որոնց բնական հակամիտութիւն ունի : Յունարէն լեզուին աղէկ տեղեկութիւն ստանալով՝ Լաքլիտեսի ու Լաքլիմիդեսի գործերը կարդաց , որոնք որ երևելի վարպետ էին Մաթեմատիկայի մէջ : Եւ գիտութեանը պարապելէն անմահ հստակաւոր համբաւ մը ստացաւ , որ քսանըվեց տարու չեղած Թոսքանայի դուքսէն Մաթեմատիկայի վարժապետ կարգըվեցաւ Բիզայի համալսարանին մէջ : Իր վարժապետական պաշտօնին մէջ ըստ կանոնի յառաջանալով՝ ազատ ու լուսաւորեալ ունկնդիրներուն միտքը պառկեցուց իր ըրած վարդապետութեանը : Բայց Բիստոտեյեան նախապաշարեալ մարդոց նախանձութիւնը՝ որոնք սկզբեցին նախատել անիկա որպէս թէ մոռացածին ու վտանգաւոր նորութեան հնարող մը , ձանձրացուցին զինքը՝ ու իր վիճակին մէջը անհանգիստ ըրին : Եւնոնց

Համալսարան , դպրատուն , Բիզա : — Հակամիտութիւն , Բիզա :

աս բռնած ճամբայէն զգուշելով՝ 1592 ին Վիենտիկի հասարակապետութիւնը զինքը հրաւիրեց Բատուայի համալսարանին մէջ Մաթեմատիկայի վարժապետ ըլլալու : Գալիլէոս ընդունեց աս հրաւերքը , ու տանըութը տարի շարունակ նոյն վիճակին մէջը մնաց՝ աշակերտաց բազմութիւնը ու վարժարանին համբաւը ծաղկեցունելով : Սակայն Թոսքանա հետզհետէ եվելցուց յառաջադիմութեան եռանդը . ու Գալիլէոսին հայրենասիրութիւնը ինքը ստիպեց՝ որ ինքըզինքը իր բնիկ երկիրին օգուտին համար ծառայելու տայ : Իր յօժարութիւնը կողմոս երկրորդ՝ մեծ դուքսը իմանալով , շուտով ինքը Բիզա հրաւիրեց . ու 1611 ին Մաթեմատիկական գիտութեան վարժապետ կարգեց հանդերձ երևելի թոշակով մը : Եւ վիճակին մէջը Գալիլէոս Մաթեմատիկական ուսմանց հետը Թոշակաւորութիւն ալ խօթեց . և մանաւանդ Սեքեսուական գիտութեան և Տեսաբանութեան վարդապետութիւնները : Իր Սեքեսուականութիւնը Բատուա նստելէն առաջ զրեց , որ կըցուցնէ ան գիտութեանն ու անոր գործիքներուն գործածութիւնէն յառաջ եկած օգուտը . ու նաեւ իր Օրգակշուրութիւն ըսված գիրքը՝ խառնուկ մետաղներուն մէջը գտնելով զոստ հրահալելիներուն համեմատութիւնը կամ չափը գտնալու :

1609ին տեղեկանալով՝ թէ Նաւիկոն Հոլանտացին մէկ ապրակի մը գտեր է , որ հեռաւոր առարկաները մօտ կըցուցնէ , իր միտքը ան նիւթին վրայ դարձուց . և իր ճարտարութիւնովը հնարեց՝ ու շինեց մէկ գործիք մը , որով ինչպէս ինքը կըսէ , առարկաները հազար անգամ մեծ կերեւային : Եւ գործիքը կամ դիտակը դէպի երկինքը դարձունելով՝ սքանչացաւ երբոր երկնային մարմինները իրեն երեւցան : Եւսինին մակերեւոյթին վրայ բարձր լեռներ ու խորունկ ձորեր տեսաւ : Հարգողը կամ կաթնեղէն ճանապարհը՝ որ պարզ գիշերները երկինքին երեսը կերեւայ ճերմակ ճամբայի մը պէս , նայեցաւ քննեց՝ որ ուրիշ բան չէր , բայց անհամար մանտըրտիկ աստղեր մէկտեղ հաւաքած , որոնք

Թոշակ , Եօլեֆէ : — Սետաղ , Կաթն : — Երկնային , ճամ . փեւք : — Գիտակ , փեւք :

լոկ աչքով չեն տեսնուիր : Արուսեակը գտաւ՝ որ լուսինին պէս իր երեւոյթը կը փոխիւրիսէր : Ատրը երեւակին մանեակէն պատճառած զանազան երեւոյթները տեսաւ : Առանձնազը տեսաւ՝ որ չորս լուսին ունէր իր բոլորտիքը . ու արեգակին սկաւառակին մէջը բիծեր տեսաւ, որոնց շարժմունքէն մակաբերեց թէ՛ արեգակը իր առանցքին վրայ կը դառնայ :

Թօսքանայի դուքսը Վալիլէոսին գիւտը իմանալով՝ շնորհաւորութեան նամակ մը գրեց իրեն . ու երբոր տատեղաբաշխները ընդհանրապէս կը գովէին իր նոր գիւտերը, ուրիշները կարծեցին որ՝ ան գիւտերը ճշմարիտ չէին, հապա իր մտքին երազական կարծիքները : Վալիլէոս ուզելով՝ որ իր գտած գիւտերը գործածվին, իր բարեջար դուքսը ստիպեց՝ որ Սպանիայի Թագաւորին գրէ թէ՛ որչափ օգուտ կը լսան առնոյմէն նաւորդութեան մէջ . բայց աս աղ դարարութիւնը բանի տեղ չանցաւ Թագաւորին առջին :

Կոպերնիկեան դրութեան ստոյգ ըլլալը հասկենալով, սկսեց իր գիւտերովը յայտնի ցուցնել՝ ու հաստատել ան : Աւ թէ պէտ պղտի դիրք մը հրատարակեց, որուն մէջը փորձով կը ցուցնէր առաջին հարց ու տատուածաբան վարդապետներուն հեղինակութիւնովը՝ թէ լոկ ընական բաներուն մէջ՝ հարկ չէ ըստ ամենայնի Սուրբ Վրոյց հետեւիլ . սակայն ան ատենի եկեղեցականներէն մոգէտները իրար անցան, ու աս անհամեմատ փիլիսոփան 1615 ին սըրբաքննութեան ատենանը կանչուեցաւ . և ամբաստանութիւն ընելով իր վրայ՝ թէ հերետիկոսութիւն կընէ, բանտը գրին : Երեսն քամ լամբաստանութիւնը երկու բանի վրայ էր . մէյմը թէ՛ Վալիլէոս կընդունի որ արեգակն է կենդրոն աշխարհի՝ ու չի շարժիր տեղական շարժումով . երկրորդ՝ թէ երկիրը կենդրոն աշխարհի չէ՝ ոչ ալ անշարժ, հապա կը շարժի օրական շարժումով : Եւ առաջարկութիւնները ցուցնելու կամ հաստատելու Թոյլտուութիւն

չեղաւ իրեն . մանաւանդ թէ սրբաքննութեան ատենանը հրամեց՝ որ ուրանայ անոնք, ու չի համարձակի ընաւ հաստատել թէ խօսքով և թէ գրութեամբ : Ընդհանրապէս կըսվի թէ՛ հինգ ամիս բան տարդեալ մնաց . բայց քանի մը պատմութիւններ կը հաստատեն թէ Թօսքանայի դուքսին ու Վալիլէոսին ատենանին երեւելիներուն միջնորդութիւնովը մարդասիրութիւն ըրին իրեն, բանտարգելու սպառնալով միայն՝ թէ որ ապստամբութիւն ընէ նէ : Արն որ է նէ՛ ստոյգը աս է որ պարտաւորեցաւ ժողովքին վճիռը ընդունել՝ չու մայէն ազատութիւն ընդունելէն առաջ իր երկիրը երթալու : Ազատութենէն ետքը նորէն սկսեց իր ուսմանը հետեւիլ . ու իր գիւտերուն վրայով հասարակութեանը յայտարարութիւն մը ըրաւ, որ եվելօք կը հաստատէր սրբաքննութեան ատենանին դատապարտած կարծիքը :

1632 ին համարձակեցաւ՝ որ իր երեւելի գիրքը տպագրութեամբ հրատարակէ, սր է՝ Տրամախօսութիւն աշխարհի երկու երեւելի դիրքերուն վրայ՝ Պտղոմեան և Կոպերնիկեան, առաջարկութիւններով ու ձեռնարկութիւններով երկու կողմի կարծիքին վրայով՝ առանց բացարձակ հաստատելու մէկը, բայց քիչ մը իր հակամիտութիւնը Կոպերնիկոսին դրութեանը վրայ ցուցնելով : Եւ Տրամախօսութեանը մէջը քիչ մըն ալ Արիստոտէլեան փիլիսոփաներուն դպաւ, ծաղը ընելով անոնք՝ որ նախապաշարեալ մտքով բոլորովին իրենց վարժապետին կարծիքին կապվեր էին : Հերետիկոսութեան ձայնը շուտ մը նորոգեցաւ իր վրայովը, ու Վալիլէոս նորէն կանչուեցաւ սրբաքննութեան ատենանին առջեւ քննուելու 1633 ին :

Եօթանասուն տարու աս ծեր փիլիսոփան պարտաւորեցաւ ընդունել ժողովքին հրաւերքը . ու չու մահ հասածին պէս բանտը գրին ինքը : Բայց մեծ դուքսին միջնորդութիւնովը հրաման առաւ իր դեսպանին տունը բնակելու՝ որչափ տոնն որ քէնց իրեն դէմ եղած դատը : Երկու ամիսի չափ քննութիւն ընելէն ետքը յայտնի դատապարտեցին անիկա, ու ծանր երդումներով

Մանեակ . հալա : — Սկաւառակ . Լեւի : — Բիծ . Լեւի : — Լուսնայ . Ֆլ : — Լամբաստանութիւն . չեւայ, չեւայիլ : — Կենդրոն . մէջ տեղը . օր . օր :

Հրաման ըրին որ նղովէ ու դատապարտէ
կողմերնիկեան դրուծիւնը՝ որպէս թէ հա-
կառակ Սուրբ Վրոյ , ու երդումով ուխտ
ընէ մէյմալ չի սորվեցունելու կամ չի հաս-
տատելու ան վարդապետութիւնը՝ թէ
յայտնի և թէ ծածուկ : Կաւ սրբազան ա-
տեանին առջի վճիռին անհնազանդ դոնը
վելուն համար՝ ինքը պատժեցին ժամանակ
մը բանտը դնելով , և իրեք տարվան ա-
պաշխարութիւն զրին վրան՝ շաբաթը ան-
գամ մը ապաշխարութեան եօթը սաղմա-
նէրը կարդալու , ան պայմանովը՝ որ եթէ
զը ջայ , ատենան իր իշխանութիւնովը վե-
րողերալ պատիժը ու ապաշխարութիւնը
չափաւորէ , փոխելով՝ կամ վերցունելով
բոլորը կամ մէկ մասը : Իր Տրամախօսու-
թիւնն ալ դատապարտեցաւ . և վճուր
վեցաւ որ Լուսնայի մէջ էրվի : Ուրբանոս .
ք . պապը ետքը իր պատիժը շատ քիչ
ցուց . և վերջապէս 1634 ին աղատութիւն
արեւալ ու իր տունը առանձնանայ՝ Գիօ-
րէնցայի մօտերը գեղի մը մէջ : Զոն իր
կեանքին մնացորդը անցուց Վալիէոս , իր
ուսմանցը և զննութիւններուն հետեւելով ,
ու անոնցմէ քաղած տեղեկութիւնները ա-
տեն ատեն հասարակութեան հրատարա-
կելով . ու հան Գիօրէնցայի մեծամեծները
և անուանի մարդիկը իրեն տեսութեան
կերթային : Գիտակին ամէն իժիր դոր-
ծածէլէն՝ ու զիշերվան օղէն աչքերը վնա-
սելով , մեռնելէն իրեք տարի առաջ կուր-
ցաւ : Եւ թշուառութիւնը՝ որ փելիստ-
փայական քաջութեամբ կը տանէր , արգի-
լեց զինքը միտքը դրած զանազան բանե-
րը կատարելու՝ գիտութեան ծաղիկելուն ու
աշխարհի օգուտին համար : Համի Տեառն
1642 հիւանդութիւն մը ստացաւ՝ որ իր
պատուական կեանքը վերջացուց , 78 տա-
րեկան հասակին մէջը :

Վալիէոսին գրած զիրքերը այնչափ
շատ էին , որոնց եթէ անունը՝ թուականը
ու տեղը միայն հշանակելու ըլլանք նէ՝ աս
տետրակին պարիկութիւնը . չի բաւեր ա-
նոնց ամէնը պարունակելու : Ենոնցմէ շա-
տերը դժբաղդաբար կորսնցուց աշխար-
հը . վասն զի Վալիէոսին մէկ տգէտ եղ-
բօրորդին իր սնապաշտութիւնովը կը կար-
ծէր՝ որ իր հօրեղբայրը սրբազան ատեա-

նէն բանտարգեալ էր մեռած ատենը ,
թէ և իր տունը բնակելու թոյլտուութիւն
ունէր . և թէ՛ անոր գրութիւններուն մէ-
ջը կարելի է որ հերետիկոսութիւն ըլլայ :
Եսոր համար ձեռքը գտնելածին բոլորը
կրակը դրաւ երեց :

Հետեւալ գեղեցիկ պարբերութիւնը՝
որ իր օրը պատահած մոլորական վարդա-
պետութեան մը վրայ դրեր է , իր վարքին
մէջէն հանած է :

« Ի՛նչպէս մեծ ու հասարակ կերեայ ին-
ծի՛ կըսէ , անոնց սխալմունքները՝ որ ի-
րենց գիտութիւնը ու մտքերնուն հասողու-
թիւնը Եստուծոյ դիտութեանը և հաս-
ղութեանը հետ կը համարձակին չափել .
որպէս թէ ան բանը միայն կատարեալ է՝
որ իրենց միտքը կը վկայէ անանկ ըլլալ :
Բայց ես ընդ հակառակը կը խորհիմ թէ՛
Եստուած բնութեան գործքերուն մէջը ու-
րիշ չափ մը ունի համեմատութեան ու կա-
տարելութեան , որ մենք չենք կրնար իմա-
նալ . ուստի ան գործքերը՝ որ մեր հաս-
ղութեան տակը չեն մտնար , անկատարնե-
րուն կարգը կը դատենք : Թէ որ երկնային
մարմիններուն կարգադրութիւնը՝ և անոնց
արագ արագ շարժիլը մարդու կառավա-
րութեանը յանձնըված ըլլար , անիկա իր
մտքին հասածին չափ կատարեալ կարծը-
ված համեմատութիւններովը կարգի կանոնի
պիտի դնէր անոնք : Բայց Եստուած ընդ
հակառակը՝ մեր երևակայական չափակ-
ցութեանը չի նայելով , անանկ պատշաճա-
ւոր կարգի մը դրաւ անոնք , որ ոչ միայն
դժուարին կերեան , հապա նաև ամենեւին
խելքերնիս չի հասնիր անոնց : Սէկ մարդ
մը՝ որ Երկրաչափութեան տեղեկ չէ՝
զուցէ պիտի տրոմի թէ ինչու համար բոլ-
րակին շրջապատը ըստ ամենայնի հաւասար
չէ տրամագիծին իրեքին չափովը . կամ
ուրիշ մասնաւոր համեմատութիւնով մը ,
տարբեր հիմակու ունեցած համեմատու-
թիւնէն՝ որուն որ տակաւին չենք կրցեր խելք
հասցունել : Բայց ան որ տեղեկ է , զիտէ
որ՝ եթէ ուրիշ կերպ ըլլային անոնք , ուրիշ
անհամար զարմանալի յատկութիւնները՝ որ
հիմայ ունին , պիտի կորսնցունէին . ու

Երջապատ . չէլէ . ելլած : — Տրամադիւն .
բոլորակին մէջ տեղէն անցած գիծը :

բոլորակին յատկութիւններուն մէկը ճշմարիտ չի պիտի ըլլար անատենը : Ոչ գունտին մակերեւոյթը իր մեծ շրջապատին քառապատիկը պիտի ըլլար : ոչ ալ գունտը իր գլանին հետ պիտի բաղադատվէր՝ ինչպէս երկուքը իրենքին հետ : Սէկ խօսքով՝ Երկրաչափութեան մէկ մասը ճշմարիտ չի պիտի ըլլար անատենը՝ ինչպէս որ հիմայ է : Թէ որ մեր խիստ երեւելի ճարտարապետներուն մէկին յանձնըվէր, որ ան հաստատուն արտադրուն անթիւ բազմութիւնը ինքը շարե երկինքին ընդարձակ խորանին տակը, կարծեմ թէ իրեն գեղեցիկ կարծած կարգին պիտի դնէր անոնք. ոմանք քառանկիւնի ձևերով շարած, մէկքանիները՝ վեցանկիւնի, ուրիշները՝ ութանկիւնի. մեծերուն հետ միջակները ու պզտիկները համընթացով պիտի բաժնէր, անանկ որ ամէնը իրարու հետ հաւասար համեմատութիւն ունենան : Եւ ետքը պիտի խորհէր որ զարմանալի կերպով մը անոնք իրարու հետ համեմատեց իր վարպետութիւնովը : Բայց Բստուած ընդ հակառակը՝ իր ձեռքին մէջէն ցրցըքնեց անոնք՝ որպէս թէ բոլոր արտաշման. և մենք խելացիներս կը կարծենք թէ՝ ինքը երկինց տակը ցրուեց անոնք՝ առանց կանոնի, առանց չափի և առանց վայելչութեան :

Երկին

ԵՐԱՆՅՈՒՆ մարմիններուն մէջը ամէնէն էվէլ հեռաբերութեան արժանաւորը լուսինն է՝ արեգակէն ետքը : Բնիկա միշտ երկրին ծառայութիւն կրնէ, ու անոր բոլորաբեր կը դառնայ քսանը եօթը օրը և ութը ժամը. բայց միջոցը մէկ լուսնի ծնունդէն մինչև մէկալը՝ քսանըկներ օր ու տասներկու ժամի չափ է : Եւ մէն ուրիշ մոլորակներէն էվէլ մօտ է մեզի, միայն 230,000 մղոն հեռու ըլլալով Երկրէն : Հատ պզտիկ է երկրէն, ու իր տրամագիծը է 2180 մղոն. բայց երկրի տրամագիծը է 7930 մղոն : Իր մակերեւոյթը՝ երբոր զիտակով կընայվի, գոյնը գոյն զարմանալի դէմք

Սակերեւոյթ. մէկ բանին դուրսի երեսը : — Գլան, երկան ու կը ըր ձևով բան մը : — Բառանկիւնի, պեթլի-թոշիլ : Հեռաբերութիւն, Բեթիլ Էթիլ :

մը կը ցուցնէ՝ լեռներու, ձորերու, ժայռերու, ու դաշտերու բաժնըված՝ զանազան ձևերով ու դիրքով : Եւ լեռներէն ու մանր միակարգ գլուխ ունին, երբ ուրիշները չափաւոր բարձրութեամբ կոնոնաձև ելած են տափարակ դաշտերուն մէջէն : Բայց լուսինին դէմքը ամէնէն զարմանալի ցուցնողը է՝ բոլորակաձև բլուրները ու խոռոչները, որ իր մարկերեւոյթին ամէն մէկ մասը կը զանադանեն : Սէկ կարգ մը լեռներ՝ բոլորակ ձևով, իրեք կամ չորս մղոն գետինէն բարձրըցած՝ մէկ մեծ դաշտի մը բոլորաբեր կը պատեն մեծամեծ աշտարակներու պէս, ու նոյն դաշտին մէջ տեղը առանձին կոնոնաձև բլուր մը ելած է չափաւոր բարձրութեամբ : Եւ բոլորակաձև դաշտերէն հարիւրաւորները կարելի է տեսնըվել աղէկ զիտակով մը՝ լուսնի մակերեւոյթին ամէն գաւառներուն մէջ, որոնցմէ շատերը իրենց մօտը եղած սահմաններէն ալ ցած կերեւան : Լեռները ամէն տեսակ խոշորութիւնը ունին. երկու կամ իրեք մղոնէն մինչև քառասուն մը զոն տրամագիծ ունեցողը կայ. ու թէ որ խոտերով ու կանանչով զարդարված ըլլան, իրենց մէջը պտրտողին աչքին էվէլօք գեղեցիկ տեսարան մը պիտի ցուցնեն՝ քան որչափ մեր բնակած գունտին երեսը կարելի է գտնըվել : Եւ մանապէս զանազան բարձրութիւն ունին : մէկ ասպարեզէն թիւն ունեցողը կայ :

Լուսինին բիծերէն ոմանք՝ որ երբեմն իր մութ կողմը տեսնըվեցան, Թուի թէ կը վկայեն՝ որ կրակ ալ կայ աս մոլորակին մէջը : Հերշել և ուրիշ աստեղագիտներ կրկարծեն, որ բոլորքած հրաբուխներ են անոնք : Եւստոր կողմերը՝ որ քիչ լոյս կուտան, դաշտերը ու ձորերն են. կամ իր մակերեւոյթին առաւել ցած տեղերը : Եւ մոլորակին մէջը կարելի է որ՝ գետեր ու լիճեր ալ ըլլայ, բայց ծով կամ ջուրերու մեծ ժողովք մը չի տեսնըվիր : Հեթ ըստ Գերմանացի աստեղագիտին գննութենէն հաւանական կերեւայ որ՝ լու-

կոնոնաձև. Էթիլ, Էթիլի : — Ետարակ. Գուլի : Ետարեղ. մէկ մղոնին ութը մասին մէկը : — Հրաբուխ. կրակ դուրս տըող (լեռ) :

սինը իրեն մթնոլորտ ունի, բայց ամպ՝
անձրև ու ձուն չերևար թէ ըլլայ հոն :
Լուսինին տըւած լոյսին զօրութիւնը արեւ
գահին տըւած լոյսին զօրութեանը հետ
բաղդատելով, 100,000 մասին մէկ մասն է,
ինչպէս Վէսլէ Բնագիւտացի աստեղաբաշխը
փորձեր է : Լուսինը միշտ նոյն երեսը կը
ցուցնէ մեզի, ուրիշէ կերևայ որ երկրիս
բոլորովորէ մէկ անգամ մը դառնալուն
նոյնչափ ժամանակը իր սուսնցքին վրայ
ալ անգամ մը կը դառնայ . և հետևապէս
անտեղի մէկ ցորեկը մեր տասնըհինգ ցորեկ
կին չափ է, ու մէկ գիշերը մեր տասնըհինգ
գիշերին չափ :

Ինչպէս որ աս գունտը իր լոյսը արեւ
գահին կառնէ՝ ու անոր մէկ մասը երկրիս
վրայ կը ծագէ, ասանկ ալ երկիրս նոյն
սլաշտօնը կրկատարէ լուսինին վրայ : Լուսինին
գունտին վրայէն մէկը դէպ ՚ի երկիրը
նայելու ըլլայ նէ՝ անիկա լուսաւոր
գունտ մը պիտի տեսնայ երկնից կամարին
մէջը կտրված, իր մակերևոյթը լուսի
նին մեզի ցուցրցած մակերևոյթին տասնի
բէք անգամ մեծութեամբը . երբեմն նոր
լուսինի պէս եղջերաւոր, երբեմն քաւորդ
լուսինի պէս, և երբեմն լոյսած լուսինի
պէս : Բն լոյսը՝ որ երկիրս լուսինին մութ
կողմին վրայ կը ծագէ, հասարակ գիտա
կով մը յայտնի կերևայ լուսնի ծննդեանը
երրորդ օրէն մինչև վեցերորդ կամ ութե
րորդ օրը :

Լուսինին մակերևոյթը տասնըվեց մի
լինք քաւակուտի մղնի չափ է . ուստի՝ մեր
հողագունտին վրայ դանդաղ ընակիչնէ
լուն չափ ընակիչ կրնայ սլաշտնակել իր
վրայ, ամէն մէկ քաւակուտի մղնին յի
սուսնիքը ընակիչ տալով : Եւ մոլորակին
վրայ զգայուն և բանական կենդանիներ
ըստ ընակութիւն ըլլալը զանազան պատ
ճառներէ կը հաստատուի, մտածելով ան
երևելի տեսարանը՝ որով իր մակերևոյթը
զարդարված է, ու Ստեղծողին ընդհանուր
առատաճեղճութիւնը՝ որ կերևայ թէ իր
նիւթական գործքերուն մէկ մասը սուսնց
կենդանի էակի չէ ձգած : Եւ շատ հաւա
նաբան է՝ որ լուսինին մէջը ընակիչ ըլ
լալուն ստոյգ փորձերը ասկէց ետքը պիտի
ստացվի, երբոր իր մակերևոյթին բոլոր

հանգամանքները էվելօք մանրամասնաբար
քննարկեն :

Գրութեան նիւթերուն

«Ինչէր :

ԼՍՆԱՆՏ հին եղանակը դրելու՝ եր
սիններու և աղիւսներու՝ ու քարէ տախ
տակներու վրայ փորել . ետքը սկըսեցին
զանազան նիւթերու վրայ դրել, ինչպէս
փղոսկրէի և ուրիշ բաներու : Յովբայ գը
րոց մէջը կը կարդանք՝ որ հիները սովորու
թիւն ունէին կապարեայ տախտակի վրայ
ալ գրելու, ինչպէս նաև քարի : « Ո՛ր աս
ինչ գրել գէտն է, և հանել գէտն է՝ հարկան յա
ւերան . գրաւ երկաթէն՝ ՚ի կապարի, կամ ՚ի վիճ
հանդակալ առ ՚ի վայոյթիւն » : Յովբ. ԺԺ. 23,
24 : Քարեղէն տախտակի վրայ էր՝ որ
Սոփսէս ընդունեց օրէնքը, Եստուծոյ մա
տովը գրված : Կեղտը կամ հին Գաղղեացի
ները Կեսարոսի ատենը տեսակ մը տախ
տակի վրայ կը գրէին, բայց ան ինչով բա
ղադրեալ էր՝ անձանթ է մեզի : Եւ սուա
ջին գիւտերէն ետքը սկըսեցին փայտէ
տախտակ գործածել . և որովհետև մայր
փայտը շատ դիմացկուն է, երևելի գըր
ուածքներու համար անիկա կը գործածէին :
Եւ սովորութենէն հաւաքաւոր խօսք մը ե
լած էր հիներուն մէջը, որ երբ աղէկ շա
րագրութիւն մը շատ գովել ուզէին նէ,
« Մայր փայտի վրայ գրվելու արժանի է »
կըսէին . թէպէտ ոմանք կը հաստատեն թէ
աս խօսքը մայր փայտին վրայ չէ, հապա
անկէց ելած եղին վրայ, որով կոծէին պա
տուական մագաղաթեայ ձեռագիրները՝
պահելու համար անոնք : Խիղորոս Սիվէ
լիացի նախնի հայրը եկեղեցոյ՝ որ վեցե
րորդ դարին մէջ ծաղկեցաւ, կըսէ թէ՝ ա
ռաջ Յոյները և Թաւրեանացիները սկը
սեցին մոմի վրայ գրել, որոնք երկաթէ
գործիքով մը կը ձևացունէին գիրերը մո
մին վրայ : Հռոմայեցիք երկաթին տեղը
ոսկորով կը գրէին . ետքը սկըսեցին եղե
գը գրիչի պէս կտրել, ու գործածել :

Ճամանակ անցնէին ետքը փորելով
գրելուն արհեստը ներկով գրելու դար

Սին. Գրիչի : — Եղև. Գրիչի, Լուսնայ : —
Փղոսկր. Ֆիլ Գրիչի : — Կապարեայ. Գաւառ-նորոն
Սայր. չամ ողանք :

ձաւ . անատենը մոմը՝ փայտը՝ և ուրիշ
 Երկթերը ձգեցին , ու սկըսեցին գործածել
 զանազան ծառերու և բոյսերու կեղևներ ,
 ու նաև կենդանիներու մորթեր : Եւ ջի
 տեղը՝ ուր սկըսեցին աս մորթերը , այսինքն
 մագաղաթը պատրաստել , կըսվի թէ Գործ
 Երկայի Պերգամոս քաղաքն էր : Հիները
 մագաղաթը իրեք գոյն կընէրկէին . ճեր-
 մակ , դեղին , ու ծիրանի : Հռոմայի մէջ
 ճերմակ մագաղաթը յարգի չէր՝ շուտով
 աղտոտելուն ու աչքը խտարեցունելուն
 համար : Եւ ատ անգամ ծիրանի մագաղաթի
 վրայ ոսկիէ կամ արծըթէ գիրերով կը
 գրէին . աս սովորութիւնը շարունակեց
 մինչև եկեղեցոյ առաջին դարերը . ու
 մինչև հիմայ կը գտնուին Լեւտարանի հին
 օրինակներ աս կերպովը գրւած :

Թուղթին գործածութիւնը շատ հինուց
 սկըսվեցաւ : Լազիպոտացիք մէկ տեսակ մը
 եղէգէ կը շինէին Թուղթը , որուն օրինակ-
 ները գտնուվեցան Լազիպոտսի մոմեանե-
 լուն պահված տեղերը . և այնչափ հին
 էին որ՝ Մովսէսին ժամանակէն մնացած են
 կըսվի : Երկա Սեմիի քաղաքին մէջը
 հնարեցին առաջ : Մագաղաթին ու Թուղ-
 Թին գործածութիւնը Հռոմայեցոյ մէջ չի
 մտած՝ ծառերուն քարոսի կեղևները կը
 գործածէին անոնք Թուղթի տեղ :

Հիները Էվէօք հող կըտանէին քան թէ
 հիմայ մենք՝ իրենց գիրքերը փառաւոր
 կաղմելու . ինչու որ բաց ՚ի դունաւոր մա-
 գաղաթներէն ու ոսկեջուրէն՝ որ մեղանի
 տեղ կը գործածէին , երբեմն գիրքերուն
 դուրսի կողմն ալ աղնիւ քարերով կը զար-
 դարէին :

Այլան կողին բնակիչները տակաւին
 Թուղթ չեն գործածեր . () Եւ բոյսին տե-
 լիւներուն վրայ կը գրեն երկաթ գրիչով , որ
 բուծ մատենուն ըղունդին վրայ տեղ կը
 փորեն՝ ու հոն կանցունեն անիկա . աս բա-
 նիս համար բթամատին ըղունդը կը ձգեն
 որ երկընայ , ու կարգացող մարդը ան
 նշանովը կը ձանչցըվի :

Սեծն Կոստանդիանոս երեւի ինքնակալը
 կըսէր թէ , " Դ՛մ կեանքս հովիւներուն կեանքէն
 քիչ մը յարգի է , բայց անոնց կեանքէն շատ դժ-
 ուարին է " :

Եւրոպայի և Ասիայի
 բնակիչներ :

ՍԵՐԴՍ բոլորովին չի մեռնիր , հապա
 յաւիտեան պիտի ապրի . ու երջանիկ
 յաւիտենականութիւն մը ձեռք բերելու
 համար աստուածապաշտութիւնը հարկաւոր
 ուսմունք մըն է սորվելու : Մարդու՝ որ
 ընդունակ է խորհելու՝ զգալու՝ և գործե-
 լու , որ աս ներկայ վիճակի մէջը հաղորդ-
 ութիւն ունի Լստուծոյ և իր ընկերին
 հետ , իրաւ շատ ուրիշ բաներ ալ կան
 հարկաւոր , բայց մէկ բան մը չի կայ աս-
 տուածապաշտութեան պէս հարկաւոր :
 Մարդու՝ ինչպէս մէկ անմահ ստեղծուածի
 մը , միայն աստուածապաշտութիւնն է հար-
 կաւոր : Երկրլիւն մեռնող մարդուն հիմայ
 հողը չէ խորհել հարմար էր արդեօք՝ թէ
 աղքատ , պատիւի տէր՝ թէ անպատիւ ,
 Թաղաւոր՝ թէ մուրապկան , իր օրերը ու-
 ըրախութեան մէջ անցուց՝ թէ տրտմու-
 թեան ու հոգերու . ասոնց ամենը իր աչ-
 քին բան մը չերեար հիմայ : Սակայն մեծ
 հող ընելու բան մըն է իրեն , ու յաւիտեան
 անանկ պիտի ըլլայ՝ թէ արդեօք ճշմարտա-
 պէս աստուծապաշտ էր՝ եթէ չէ . ինչու
 որ մինակ ատ ծղենիքին վրայ կը դառնայ
 յաւիտենական երջանկութիւնը և թշուա-
 ռութիւնը :

Դիւրին կրնաս գտնաւ շատ առարկա-
 ներ՝ վրանին խորհելու , բայց մէկ բան մը
 չի կայ՝ որ աստուածապաշտութեան չափ ար-
 ժանի ըլլայ վրան խորհելու : Դիւրին կըր-
 նաս ձեռք բերել ուրիշ բաներ՝ քու սէրդ
 անոնց վրայ հաստատելու , բայց անոնց մէ-
 կը վարձահատոյց չի կրնար ըլլալ ինչպէս
 աստուածապաշտութիւնը : Կրնաս ստաց-
 ւածքներու տէր ըլլալ , որոնք քեզի օգուտ
 կընեն քու ընկերական վիճակիդ մէջ . բայց
 անոնց մէկը ընդհանուր ու ճշմարտապէս
 օգուտ չի կրնար ընել քեզի՝ ինչպէս աս-
 տուածապաշտութիւնը : Եւ անոյ աստուած-
 պաշտութեան կեանք անցունելը՝ ուրա-
 նալ է ան պատուական ճշմարտութիւնը ,
 որ մարդկային բնութեան համար կը հաս-
 տատվի . այսինքն է՝ մարդս խիստ մերձա-
 ւոր հաղորդութիւն ունի Լստուածութեանը
 հետ :

Օղևնի . Կրնան Երկր :

Ղշխարիս խոնարհութիւնն :

ՂՇՄԵՐԻՏ խոնարհութիւնը՝ երբոր մեր մեղքերը մեր աչքին առջին երևան կը հանէ, հաւաստի է միշտ որ ուրիշներուն մեղքերուն շատը մեզմէ կը ծածկէ : Ըն մարդը որ իր սխալմունքները աղէկ կը դաժնայ՝ միշտ պիտի լինէ՝ որ ուրիշներուն սխալմունքին վրայ շատ քիչ կը խօսի :

Հպարտ մարդն է՝ հպարտ Վրիստոնեան է՝ որ ուրիշը կը բամաճի, ուրիշին յանցանքը կը բռնէ :

Հպարտութիւնը կը սիրէ ուրիշներուն պակասութիւնը երևան բերել՝ որ ինքը մեծանայ, երբոր խոնարհութիւնը կը փափաքի անոնց առաքինութեանը վրայ խորհիլ, որ անոնցմէ սորվէ ինքըզինքը հիւսիք խնարհ բռնել :

Մեր ատանկ կարծիք ու խստասիրտ ըլլալուն պատճառը պարզապէս աս է որ, Վրիստոսի շողին չունինք՝ ու իրենք չենք : Ըմենին մենք մեզ Վրիստոնեայ չի համարինք՝ մինչև որ քիչ մը նսանութիւն ունենանք մեր հեղձ խոնարհ՝ և բարեհայր յարգապետին : Ըն կրնաք՝ որ ինքը իրեն հետևողներուն սրտին մէջը կը դնէ, անոնց բարքը կը կախողցունէ, բնութիւնը կախողցունէ, հոգիին ազնիւ յօժարութիւնները կարթնցունէ, ու անիկա սիրով ու քաղցրութեամբ կը լեցունէ :

Լիզախանայ ու Բարեխանայ

մահաւոր լըայ :

ՄԵՐ բարեկամները Վստուծմէ մեզի տրված էին՝ որ ինքը կրնայ ուրիշները մեզի տալ . անոնց յարջորդաբար իրարու հակէ երթանին՝ մեծ խրատ մըն է մեզի պատրաստ զոնքովեւ մահուան, որ օրէ օր մեզի կը մօտենայ, ու նաև յօժարութիւն մը ունենալու ամէն աշխարհային ստացւածքներէն ու վայելչութիւններէն հրաժարելու՝ երբոր ան կէտը գայ հասնի : Սակայն Վստուծային կամայը հպատակելով լոկ համբերութիւն բնելը մեր բարեկամներուն կորստեանը վրայ՝ մեր հաւատքին ու առ Վստուծոյ ունեցած ապաւինութիւն

Պարզապէս . ուրիշէն :

ներնուս յառաջ բերելու կատարեալ պըտողը չէ : Պէտք է մեզի ամէն բանի համար շնորհակալ ըլլալ Վստուծոյ՝ նաեւ սուգ պատճառող Վստուծոյ կամքէն պատրաստը մեր բարեկամներուն և ազգականներուն մահուանը համար ալ . « Ինչու որ աս է Վստուծոյ կամքը մեր վրայ՝ Վրիստոս Յիսուսով » : Պէտք է մեզի Վմբոսիոսի պէս ուրախանալ թէ աղէկ հայր՝ կամ մայր, աղէկ այր՝ կամ կին, աղէկ զաւակ՝ կամ քոյր կամ եղբայր՝ կամ բարեկամ ունէինք, քան թէ զանգատ ընել որ անոնք կորսնցուցինք . ինչու որ ունենալնիս Վստուծոյ ձրի պարգևն էր, բայց կորսնցունելնիս բնութեան պարտքն է : Վստուծոյ մեզի ասանկ մէկ պարգև մը տալը իր առատաձեռնութեանը գործքն էր . անոնք մեզմէ առնելը իր ունեցածը ետ առնել է : Ուրեմն պէտք չէ՝ որ ինքը փառաբանէք իր ըրած բարերարութեանը համար, ու մեզի տըւած պարգևը ժամանակ մը ձրիապէս վայելնուս համար :

Մեր անխելութեան օրերը :

ՄԵՐ ստեղծողը մեր մանկութեան օրերը յիշելու վրայով՝ Վրիստոնեայ եպիսկոպոս մը կըսէ, « Մանկութիւնը արդէք մը չէ՝ Վրիստոսի շնորհքը ընդունելու ճամբուն մէջը : Յիսուսի սիրելի աշակերտը առաքեալներուն ամէնէն պզտիկն էր : Ստոյգ է որ Վրիստոնեութիւնը բնաւ ուրիշ վրայ չի ցուցնէր իր գեղեցկութիւնը, բայց եթէ անոնց վրայ՝ որոնք իրենց Ստեղծողը իրենց մանկութեանը օրերը կը յիշէն, ու կանուխ կը մտնան ամէնօրհնեալ Յիսուսի աշակերտներուն թիւին մէջ : Ըն ատենը կը ծնէր ոսկիի վրայ գամած անդամանդի մը նման է : Գերազոյն ազնուութիւն է բոլոր աշխարհը արհամարհել Վրիստոսի սիրոյն համար՝ երբոր զգալի վայելչութիւններուն համը արթնցներէն, քան թէ անատենը՝ երբոր չարութեան օրերը հասնին, որ ատեն ալ ախորժակը մարեր է՝ կամ երկրաւոր բաներուն մէջ յաղուրդ մը չի գտնուիր : Ըն որ իր ճամբորդութիւնը արեւ մարը մանալուն մօտ կըսկըսէ՝ անշուշտ չի կրնար լըմընցունել :

Ընդամենը . կըսու :

ինչպէս ան՝ որ ճամբայ կէլայ անոր ծաղած ատենը : Մանկութիւնը՝ առաւօտի նման , յատուկ ժամանակն է ամէն ան դործաւ նութիւններուն՝ որոնք ժամանակ և ջանք կը պահանջեն : Մանկութեան մէջ մարմինին ու հոգիին բոլոր գորութիւնները աւելոյդ և ժիր են , ինչպէս անորը՝ որ խորունկ ու անուշ քունէ մը կարթընայ : Ենթադրենք է քաջ պատեհութիւնը՝ առաւօտեան աւելոյդ ժամը , երբոր օրը տալենիս է . « Գիշերը կողպայ՝ որ մարդ չի կրնար գործել » : « Գրեցի ձեզի՝ երեսասարդներ , (կրտէ Յոհաննէս .) ինչու որ դուք զօրացած էք , ու Եստուծոյ խօսքը ձեր մէջը կը բնակի , ու չարին յաղթեցիք » : Աւրեմն ուրախացիր ո՞վ երիտասարդ , ուրախացիր ո՞վ պատանի քու հասակիդ վրայ , ոչ թէ աւանակութիւն ու շռայլութիւն գործելու կարող ըլլալուդ համար , ինչպէս շեթանոսները՝ որոնք Եստուծոյ չեն ճանչնար , հապա որ կարող են նմանիլ թէ որ կամիս ան մատաղահասակ Յոհաննէսին քու Սարգսպետիդ սիրելին . ինչու որ քու փրկիչդ անանկները կուզէ՝ որ ինքը պաշտեն » :

ՂԵՐԱՅԻՆԻ ԿԵՐՈՒԹԵԱՆԸ :

ՊԵՐՍԿԱՍՏԵՆԻ պատմութեան մէջ գրված է որ՝ Եպտուլ Քատիր կիլանցի իր պատմութեան ժամանակը երազին մէջը հրաման առաւ՝ Քաբելոն երթալ ու ինքըզինքը Եստուծոյ ուխտել : Աստի գնաց մօրը աղաչեց՝ որ հրաման տայ իրեն : Մայրը որ լսեց՝ սկըսեց լալ , և ուխտուն հատ խոշոր ոսկիներ հանելով՝ ըսաւ տղին , « Որովհետեւ դուն եղբայր մըն ալ ունիս , աս ոսկիին կէսը անոր կիցնայ , ու կէսը քու ժառանգութիւնդ է » : Երբոր ոսկիները իրեն տրուաւ՝ երդում ընել տրուաւ որ ամենեւին սուտ չի խօսի : Իրարմէ զատվելու ատենին՝ մայրը ըսաւ . « Գնա զաւակս՝ ու ինքըզինքդ Եստուծոյ տուր . մենք մէյմալ չի պիտի տեսնանք իրար՝ մինչև դատաստանին օրը » : Եպտուլ Քատիր ճամբայ ելաւ , ու Համատանի մօտերը որ հասաւ՝ վաթսուն հատ ձիաւոր աւազակներ կարաւանին վրայ եկան , ու սկըսեցին յափշտակել : Մարդուն մէկը Եպտուլ Քատիրին

հարցուց թէ՝ « Ի՞նչ ունիս վրայդ » . պատասխան տրուաւ՝ « Քառսուն ոսկի ունիմ հանդերձիս մէջը կարած » : Մարդը խնդաց կարծելով թէ ծաղը կրնէկոր ինքը : « Ի՞նչ ունիս հետդ » , հարցուց մէկ ուրիշը . ու անոր ալ նոյն պատասխանը տրուաւ :

Երբոր յափշտակած բաներնին կը բաժնէին իրար , Եպտուլ Քատիրը մէկ բարձր տեղ մը կանչեցին , ուր որ իրենց մեծը կայներ էր : « Ի՞նչ ստացուածք ունիս տղայ » , հարցուց մարդը : « Քու մարդոցդ երկուքին զոռցեցի իմ ունեցածս , պատասխան տրուաւ պատանին . քառսուն ոսկի ունիմ զոռչութեամբ իմ լաթերուս մէջը կարած » : Եւազակապետը հրաման ըրաւ որ հանվեցունեն անիկա . ու ոսկիները գտան :

« Ես ինչ է՝ որ զոռչութեամբ պահված բանը ասանկ բաց կը զոռցեսկոր դուն » , ըսաւ մարդը զարմանալով : « Ենոր համար որ՝ ըսաւ պատանին , ես իմ մօրս քովը սուտ գտնուել չեմ ուզեր , որուն խոստացայ բնաւ սուտ չի խօսիլ » : « Տըզայ՝ կանչեց զոռը , ատ ինչպէս ըմբռնում է՝ որ դուն ունիս ատ պղտի հասակիդ մէջ դէպ ՚ի քու մօրդ ունեցած պարտաւորութեանդ վրայ . ու ես աս իմ հասակիս մէջ բոլորովին անըզգայ եմ Եստուծոյ ունեցած պարտաւորութիւնս կատարելու : Ենմեղ տղայ՝ ձեռքդ ինձի տուր , ու երդում ընեմ ասկէց ետքը ապաշխարելու » : Եսանկ ըրաւ մարդը . իրեն հետևողներն ալ իրեն պէս զարնրվեցան տղին ունեցած առաքինութեանը , ու կրտէին իրենց մեծին . « Գուն ինտոր որ մեր առաջնորդն էիր մեղաց մէջ , անանկ ալ հիմայ մեզն առաջնորդ եղիր արդարութեան ճամբուն մէջ » : Եւ նոյն ժամին իրենց մեծին հրամանովը բոլոր յափշտակած բաներնին ետ դարձուցին , ու ապաշխարելու ուխտ ըրին :

Եստուաներուն հետք ինչպէս պիտի ելայի :

ԾՈՐՔՈՏԵՆԵՐՈՒՄ և Թռչուններ . բուն ուրախութիւնը ու երջանկութիւնը տեսնալ շատ հաճութիւն կուտայ մեզի . մանաւանդ թռչուններունը՝ որ դարնան ու ամառվան եղանակներուն մէջ օդը գեղեցիկ եղած ատենը անանկ ուրախու-

Ստանդարտութիւն . ձիաւոր : — Կարաւան , չիլլան :

Թեամբ ինքզինքնին կրղբօսցունեն, որ մարդ կրնախանձի վրանին: Օարմանալ լին ան է որ՝ մարդիկ աս կենդանիներուն թշուառութիւնը քիչցունելուն տեղը՝ աւանց հարկաւորութեան անողորմ կերպով մը կրվարին անոնց հետ, որոնք մեզի արը վաճ են կամ կերակուր ըլլալով՝ կամ դիւրութիւն տալով՝ և կամ մեզ զուարճացունելու համար: Ըս բանիս համար տարաւ կոյս չի կայ որ մեկ օր մը պատասխան պիտի տրվի: Ընտանեկները անանկ ընդունակ են երախտագիտութիւն և սէր ցուցնելու իրենց տէրոջը՝ կամ հետերնին քաղցրութեամբ վարվողին, որ երբ կրտեսնամ մէկը՝ որ անողորմ կերպով կրվարի անոնց հետ, մեծ զգուսնք կուգայ ինձի ան մարդուն վրայով: Եւ ատերը գիտեմ ես՝ որ ինձի պէս մեծ հաճութիւն կրղգան երբ տեսնան որ անասունները իրենց բոլորտիքը ուրախ զուարթ կը պարտին առանց փախչելու:

Կովերը մեծ սէր կը ցուցնեն անոնց՝ որ իրենց հետը անուշ կրվարվին, ակնաշնորհին երեքցունելով ու թաց քիթերնին երկընցունելով: Իմին ծեր ձիւնը երբոր կրտեսնայ թէ ախուր կերթամ, գլուխը պատուհանին վրայ կը դնէ ուրախութեան նշաններով, յուսալով որ մէկ խնձոր մը կամ քիչ մը ձմերուկի կեղև պիտի տամ իրեն: Երդարեւ պիտի տրտմէի ես թէ որ իմ հաւերս ու բաղերս և ոչխարներս վախնալով քովէս փախչէին մէջերնին պտըտած ատենս:

Եւ ինչ օրինակ ինչ:

ԼՐԵԻԼԵԼԻ փիլիսոփայի մը համար կը պատմէր ինքը բնութեան գործերուն ու օրինաց մէջը որչափ գիտութիւն ունէր նէ նոյնչափ ալ Քրիստոնէական կրօնքին խկութեանը տեղեակ ըլլալով, խօսած ատենը բնաւ Ըստուծոյ անունը բերնէն չէր հաներ թէ որ առաջ իր խօսքը չի կտրեր ու քիչ մը խորհեր նէ: Երդարեւ աս փիլիսոփային վարքը յանդիմանութիւն մըն է անոնց, որոնք անհոգութեամբ Ըստուծոյ երկրպագելի անունը ոչինչ բաներու վրայ միշտ կը լիջեն:

Ըն որ իր զաւակներուն ունակութիւն ընել կուտայ ճշմարտախօսութիւնը, աշխատասիրութիւնը և չափաւորութիւնը, անոնց պիտանաւորութիւնը կը հոգայ ալ աղէկ կերպով քան թէ ոսկիի գանձ մը պարգեւէր անոնց:

Մարդկային գործաւորութեանց մէջ պահելու գոտար խնամ:

1. Ըն բանը որ այսօր կրնաս ընել՝ բնաւ վաղվան մի ձգեր:
2. Ըն որ դուն քեզի կրնաս ընել՝ բընաւ ուրիշին մի յանձներ:
3. Ստակը ձեռքդ անցնելէն առաջ մի հատցուներ:
4. Քեզի հարկաւոր չեղած բանը աժան ըլլալուն համար մի գներ:
5. Հպարտութիւնը անօթութենէն ու ծարուութենէն ու ցուրտէն սուղ կը լայ մեզի:
6. Քիչ ուտելու համար հազել կը լայ որ զըղջանք:
7. Կամքով եղած բանը բնաւ նեղութիւն չի տար:
8. Ո՛րչափ ցաւ կը պատճառէ մեզի ապառնի չարիքներուն վրայ խորհիլը, որ կարելի է թէ բնաւ չի պիտի պատահին ան չարիքները:
9. Ըմէն բան միշտ աղէկ կողմին մեկնէ:
10. Երբոր բարկացած ես՝ խօսելէդ առաջ մինչև տասը համրէ՝ երբոր խիստ բարկացած ես, մինչև հարիւրը համրէ:

Բառախալի հիմալման Լազարոսին ծայր:

Մեծն Փրեդերիկոսի Թագաւորութեան ժամանակը փոցտամի մօտ մէկ ջաղացք մը կար, որ Թագաւորին պալատին տեսարանը կը խափանէր՝ անոր պատուհաններուն դէմը իյնալով: Թագաւորը չուզելով որ աս աչքի անարժան բանը իր սիրելի պալատին առջևը մնայ, մարդ խրկեց տէրոջը հարցունելու թէ ինչ գէին կուզէ ջաղացքին: «Քու Թագաւորդ ստակով ծախու չի կըրնար առնել աս ջաղացքը»՝ պատասխան տըլաւ եկողին՝ աս անմարդի Բուսախացին: Թագաւորը լսածին պէս աս խօսքը՝ հրաման ըրաւ որ ջաղացքը փլցունեն: Մարդը թեկերը կուրծքին կապելով ցած ձայնով մը ըսաւ, « Թագաւորը կրնայ ընել աս բանը, բայց ասոր աստեղը օրէնք ու դատաստան կայ»՝ ու աս ըսելով շտակ դընաց դատաւորներուն առջին՝ Թագաւորէն դանգատ ըրաւ: Գատաւորները՝ ինչպէս որ արդարութիւնը կը պահանջէր, վճիռը ին որ Փրեդերիկոս ջաղացքը նորէն չի նէ, ու շատ մըն ալ ստակ տայ մարդուն:

քաշած փաստին համար : Թագաւորը իրաւ պղտիկ ինկաւ : Բայց զէպ'ի պալատականներուն դառնալով մեծանձնութեամբ մը ըսաւ . « Ուրախ եմ » որ արդար դատաստան ու անաչառ դատաւորներ կան իմ տէրութեանս մէջ » : Եւ թէ տարիի չափ առաջան ջաղացքին հիմակման տէրը՝ որ վերը յիշված մարդուն տղան էր , ու ժառանգութեամբ ինքը ստացեր էր ջաղացքը , նեղութեան մէջ իյնալով՝ Ռուսիայի հիմակման Թագաւորին գրեց՝ ու իմացուց թէ անոր հայրը ուզեր է ատենօք իր հօրմէն ծախու առնել ջաղացքը : Եւ եթէ հիմայ իր տէրութիւնը անանկ միտք մը ունի նէ , պատրաստ է ծախելու . որովհետեւ ստակի նէ զութիւն ունի : Թագաւորը շուտով մը այսպէս պատասխան գրեց իր ձեռքովը :

« Սիրելի գրացինս :

Եւ հրաման չեմ կրնար տալ քեզի ջաղացքը ծախելու . անկա պէտք է քու ձեռքդ մնալ ու որդոց որդի ժառանգել , մինչև որ ձեր ցեղը հասնի . ինչու որ Ռուսիայի պատմութեանը մէջ կենդիւ ատիկա : Սակայն կրցաւ լսել՝ որ դուն մեծ նէրութեան մէջ ես ստակի կողմանէ , ուստի 6000 ընեալ կըխրկեմ քեզի , յուսալով՝ որ այսչափը աւական պիտի ըլլայ ունեցած նեղութենէդ քեզ ազատելու :

Համարէ զիս միշտ քու խանդակաթ գրացինդ՝

Փրէ-Բէ-Բէ-Բէ « Գաւ-Է-Է-Է » :

Ստորագրելու իրից . Կամ « Գաւ-Է-Է-Է »

որով մը սխալմանքը :

Չուկը՝ որ Գամաղքեան արջերուն զլխաւոր սնունդն է , և որ արջերը իրենք գետերէն կորսան , անցած տարի շատ քիչ էր կրսէ մէկ նաւապետ մը՝ որ 1823—1826 տարիներուն աշխարհիս բոլորտիքը պտըտեցաւ նաւով : Ուստի մէկ մեծ սով մը պատճառեցաւ արջերուն մէջ , և իրենց որջերուն մէջը մնալուն տեղը՝ բոլոր ձըմեռը դուրսերը մոլորած կըպտըտէին , մինչև անգամ Սուրբ Պետրոսի ու Պօղոսի քաղաքին փողոցներուն մէջը : Բայց մէկը մէկ տան մը դուռը բաց գտնալով՝ ներս մտաւ , ու մտնալէն ետեւ զիպուածով մը դուռը գոցվեցաւ : Տանը տիկինը ան միջոցին մեծ թէյի աման մը դրեր էր բա-

կը եփած ջուրով լեցուն . արջը ամանին մօտեցաւ անիկա հոտոտելու , ու քիթը էրեց . աս բանիս վրայ սրդողելով իր բոլոր բարկութիւնը թէյին ամանէն ուզեց հանել . ուստի առջևի երկու ոտքերովը գըրկելով անիկա՝ բոլոր զօրութիւնովը իր կուրծքին վրայ սեղմեց անիկա ձգմելու , ու քանի որ սեղմեց ինքընքը ալ էվելօք էրեց : Եւ արկութեան ու ցաւէն պատճառած զարհուրելի մրմռալը բոլոր տանը մէջին ները ու զրացիները հոն թափեց , և շատ չանցաւ խեղճ կենդանին զարկին ըսպան նեցին : Բայց իր անունը անմահացաւ , ու քաղաքին ժողովրդոցը մէջը առակ մը եղաւ . ինչու որ երբոր մէկը իր կիրքովը ինքընքին վնաս մը բերելու ըլլայ նէ , անիկա « Թէյին Խաւիւնն Բարձրացող արջ » կըկոչեն :

Սերայ Լեայ :

Հերոնիմոս կըպատմէ թէ , Յոհաննէս աւետարանիչ Լափեսոսի մէջ խորին ծերութեան որ հասաւ , Լափեցի չէր կրնար երթալ . ուստի աշակերտները կըվերցունէին ինքը՝ ու թեւերնուն վրայ կըտանէին . և կարողութիւն չունենալով երկան քարոզելու , քանի որ կըժողվէին սովորութիւն էր ըրեր ուրիշ բան չըսելու , բայց աս խօսքը . « Որդեակներ , իրար սիրեցեք » : Վերջը աշակերտները ու եղբայրները յոգնեցան միշտ նոյն խօսքը լսելուն համար . ու ըսին , « Վարդապետ , ինչո՞ւ համար միշտ աս խօսքը կըսես » : Յոհաննէս աս արժանաւոր պատասխանը տուաւ անոնց . « Եւ որ համար որ՝ Տէրոջը պատուէրն է . և թէ որ ասիկա միայն ինչպէս որ պէտք է նէ կատարվի , բաւական է » :

Վիտութիւնը մէկ բազմոց մը չէ՝ որուն վրայ յոգնած մարդ մը կիյնայ հանգստանալու . ոչ ալ ձեռքերը մը փոփոխական միտքի մը զանազան խորհուրդներով վեր ու վար քալելու անոր մէջը . ոչ ալ իշխանութեան աթոռ մը որուն հասնիլ կըցանկայ բարձրամիտ մարդ մը . ոչ ալ ամուր աշտարակ մը կռուելու ու թշնամիներու դէմ դնելու . ոչ ալ առուտորի խանութ մը վաւտակի համար , հապա մէկ լեցուն ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ մըն է Բարեկամ փառքին ու ընկերին օգուտին համար :

Որջ . էն . — Թէյ . լայ :

Խաւիւնն . Գաւալ :